

บทที่ 4

อาร์คไทป์วีรบุรุษและอาร์คไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติ ในโอดิสซีย์และพระอภัยมณี

อาร์คไทป์ หมายถึง ต้นแบบดั้งเดิม สัญลักษณ์ แก่นเรื่อง ฉาก หรือแบบของตัวละครที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า และชัดเจนมากในเวลาและสถานที่ที่ต่างกันในเรื่องปรัมปรา วรรณคดี คติชาวบ้าน ความฝันและพิธีกรรม จนเป็นการแนะนำต้นแบบดั้งเดิมประมวลส่วนประกอบสำคัญในประสบการณ์ของมนุษย์ “ที่เป็นสากล” เอาไว้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, หน้า 37)

โจเซฟ แคมป์เบลล์มีมุมมองว่า อาร์คไทป์เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นสากลร่วมกันของมนุษย์ เนื่องจากเขาให้ความหมายว่า อาร์คไทป์คือความคิดที่มีร่วมกันในเทพปกรณัมอันสืบเนื่องมาจากการที่มนุษย์มีพื้นฐานร่วมกันของจิต (Psyche) ที่เหมือนกันทั่วโลก อินทรีย์ที่เหมือนกัน สัญชาตญาณ สภาวะทางอารมณ์ที่เหมือนกัน และอาร์คไทป์จะปรากฏในรูปแบบที่แตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและเงื่อนไขเชิงประวัติศาสตร์ (Campbell, 1991, p. 60 อ้างอิงใน บารนี บุญทรง, 2551, หน้า 101-102)

ในขณะเดียวกัน คริสโตเฟอร์ โวกเลอร์ นักเขียนบทภาพยนตร์ซึ่งนำทฤษฎีการผจญภัยของวีรบุรุษของแคมป์เบลล์มาประยุกต์ให้เป็นคู่มือหรือแนวทางสำหรับนักเขียนบทภาพยนตร์และนวนิยาย ได้กล่าวถึงอาร์คไทป์ที่เขาคิดว่ามีความสำคัญสำหรับการเขียนบทภาพยนตร์ออกเป็นจำนวนทั้งสิ้น 8 อาร์คไทป์หลัก ประกอบด้วย อาร์คไทป์วีรบุรุษ อาร์คไทป์ผู้ให้คำปรึกษา: ชายชรา หรือหญิงชราผู้มีปัญญา อาร์คไทป์ผู้พิทักษ์ธรณีประตู อาร์คไทป์ผู้ส่งสาร อาร์คไทป์ผู้เปลี่ยนโฉม อาร์คไทป์เงา อาร์คไทป์พันธมิตร และอาร์คไทป์ทรินิตี้เตอร์ โดยโวกเลอร์ยกให้อาร์คไทป์วีรบุรุษมีความสำคัญที่สุด เขาจัดอาร์คไทป์วีรบุรุษอยู่ในตำแหน่งเป็นจุดศูนย์กลาง ที่แวดล้อมด้วยอาร์คไทป์สำคัญที่เหลืออีก 7 อาร์คไทป์ เพื่อให้อาร์คไทป์เหล่านี้ทำหน้าที่ให้วีรบุรุษได้เห็นแง่มุมทั้งดีและร้าย เปิดโอกาสให้วีรบุรุษเก็บเกี่ยวพลังและลักษณะเฉพาะของแต่ละอาร์คไทป์ที่แวดล้อม ให้ได้เรียนรู้จากทั้ง 7 บุคลิกแห่งอาร์คไทป์ เพื่อวีรบุรุษจะได้หลอมรวมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ในที่สุด

การศึกษาวิจัยใน บทที่ 4 นี้ เป็นการนำเสนอการศึกษาอาร์คไทป์หลักสองอาร์คไทป์ที่ปรากฏในการผจญภัยของโอดิสซัส และในการผจญภัยของพระอภัยมณี โดยผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 หัวข้อ ได้แก่

1. การศึกษาอาร์คีไทป์วีรบุรุษ
2. การศึกษาอาร์คีไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติ
1. การศึกษาอาร์คีไทป์วีรบุรุษ

แนวคิดเกี่ยวกับอาร์คีไทป์วีรบุรุษของโจเซฟ แคมป์เบลล์

โจเซฟ แคมป์เบลล์ นิยามความหมายของวีรบุรุษ ว่าหมายถึง "ใครบางคนซึ่งมอบชีวิตของเขาหรือของเธอให้กับบางสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าตัวของเขาเอง" (1991, p. 152 อ้างอิงใน บารนี บุญทอง, 2551, หน้า 255) แคมป์เบลล์แบ่งประเภทของวีรบุรุษตามเกณฑ์ต่าง ๆ 3 ประเภท ดังนี้

1. เกณฑ์ความเต็มใจในการออกเดินทาง

1.1 วีรบุรุษที่เลือกที่จะออกเดินทางด้วยตนเอง เพื่อประกอบภารกิจด้วยความมุ่งมั่นและด้วยความรับผิดชอบ

1.2 วีรบุรุษที่ไม่ได้เลือกที่จะออกเดินทางด้วยตนเอง แต่ประสบสถานการณ์หรือความจำเป็นบางอย่างที่ทำให้ต้องออกเดินทาง (Campbell, 1991, p. 158 อ้างอิงใน บารนี บุญทอง, 2551, หน้า 266)

2. เกณฑ์ภารกิจการผจญภัย

2.1 ภารกิจทางกาย คือการที่วีรบุรุษได้แสดงพฤติกรรมความกล้าหาญในการต่อสู้หรือการช่วยชีวิตคน

2.2 ภารกิจทางจิตวิญญาณ คือการที่วีรบุรุษเรียนรู้ประสบการณ์ทางจิตวิญญาณของมนุษย์ในระดับเหนือปรกติ และเดินทางกลับจากการผจญภัยพร้อมด้วยสาระ (Campbell, 1991, p.152 อ้างอิงใน บารนี บุญทอง, 2551, หน้า 255)

3. เกณฑ์คุณสมบัติเด่น

3.1 วีรบุรุษในฐานะนักรบ (The Hero as Warrior) คือ วีรบุรุษที่มีภารกิจปราบปราม กำจัดและสังหารศัตรู ลัทธิประหลาดหรือมังกร ซึ่งเป็นศัตรูที่เต็มไปด้วยอำนาจและความแข็งแกร่งที่ได้สร้างความเดือดร้อนและเป็นอันตรายแก่ผู้คนและชุมชน เช่นเรื่องเล่าของเทพนิยายฝรั่งเศสเกี่ยวกับนักบุญมาร์ธา (Saint Martha) ผู้สังหารมังกรพ่นไฟที่ดักล่อเรือของผู้เดินทางสัญจรผ่านไปมาตามแนวชายฝั่งเมืองโรน (Rhône)

3.2 วีรบุรุษในฐานะนักรัก (The Hero as Lover) คือ วีรบุรุษผู้ที่สามารถพิชิตอุปสรรค บททดสอบ หรือภารกิจแห่งความรักที่ยากลำบากจนไม่น่าจะเอาชนะได้ เนื่องจากวีรบุรุษมักจะได้พบผู้ให้ความช่วยเหลือที่เหนือความคาดหมายปรากฏ หรือแม้กระทั่งหญิงสาวซึ่งจะเป็นคู่ครองในอนาคตของวีรบุรุษจะเป็นผู้ช่วยเหลือให้วีรบุรุษพิชิตภารกิจแห่งรักได้อย่างง่ายดายจนสมหวังในความรัก และการครองคู่วีรบุรุษในฐานะนักรักนั้น หมายถึงอีกฝ่ายหนึ่งได้กลายเป็น

ส่วนหนึ่งของวีรบุรุษ และนำไปสู่การเป็นหนึ่งเดียวกันของคนสองคน คู่รักทั้งสองคนได้หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน

3.3 วีรบุรุษในฐานะจักรพรรดิและในฐานะทรราช (The Hero as Emperor and as Tyrant) วีรบุรุษในฐานะจักรพรรดิคือผู้สร้างสรรคความดีงามและคุณประโยชน์ให้แก่สังคมและผู้คน ดังเช่น เรื่องราวของจักรพรรดิหวงตี้ (ดูที่เชิงอรรถ 12) ที่ปกครองประเทศจีนกว่าหนึ่งร้อยปี พระองค์ได้สอนให้ชาวจีนรู้จักวิธีการควบคุมจิตใจ และทำนุบำรุงประเทศ จนกล่าวได้ว่า รัชสมัยของพระองค์ คือ ยุคทองของสังคมจีน ขณะเดียวกัน ในทางตรงกันข้าม แคมป์เบลล์ชี้ให้เห็นว่า หากจักรพรรดิหลงอยู่ในอำนาจและละเลยการแบ่งปันความดีงามและการหน้าที่บำรุงสุข ของผู้คน เขาจะกลายเป็นทรราชที่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นเสียเอง และท้ายที่สุด สิ่งที่จะเกิดขึ้นเป็นวงจรถัดไปคือ จะปรากฏวีรบุรุษคนใหม่เกิดขึ้นเพื่อประกอบภารกิจโค่นล้มจักรพรรดิผู้เปลี่ยนไปเป็นทรราช

3.4 วีรบุรุษในฐานะผู้ไถ่ถอนหรือกอบกู้โลก (The Hero as World Redeemer) คือวีรบุรุษผู้บรรลุลักษณะหรือสัจธรรมสูงสุดแห่งชีวิตและนำหลักการดังกล่าวมาช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์แห่งชีวิต ดังเช่น องค์ลัทธิมาตัมพุทธเจ้า พระเยซู พระกฤษณะ และอับราฮัม ศาสดาของชาวฮีบรู เป็นต้น

3.5 วีรบุรุษในฐานะนักบุญ (The Hero as Saint) คือ วีรบุรุษผู้ประกาศหลักธรรมหรือสัจธรรมแห่งชีวิตให้กับสังคม เพื่อเป็นหลักการให้ผู้คนได้เรียนรู้ ได้ยึดเหนี่ยว และดำเนินรอยตาม อันจะนำไปสู่สันติสุขแห่งชีวิต ดังเช่น บทบาทของนักบุญและนักบวชในศาสนาต่าง ๆ (Campbell, 1973, pp. 315-356)

แคมป์เบลล์ชี้ให้เห็นว่า การผจญภัยของวีรบุรุษจะเกิดขึ้นอย่างเป็นวงจรเสมอ ประกอบด้วย การออกเดินทาง-การครอบครอง-การเดินทางกลับ และระหว่างการเดินทางผจญภัย วีรบุรุษจะต้องประสบกับการทดสอบทดลอง และการทดสอบอันสาหัสสากรรจ์ ซึ่งบทเรียนเหล่านี้จะเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าบุคคลเหมาะสมเพียงพอที่จะเป็นวีรบุรุษได้หรือไม่ และเมื่อการผจญภัยจบลง วีรบุรุษที่แท้จริงจะต้องไม่นำการผจญภัยมาเชื่อมโยงกับตัวเองเพื่อแสดงให้เห็นว่าเขาหรือเธอ คือบุคคลสำคัญ เนื่องจากสำหรับแคมป์เบลล์แล้ว เป้าหมายที่แท้จริงของการผจญภัยของวีรบุรุษไม่ใช่การหลุดพ้นหรือความปิติเคลิบเคลิ้มเพื่อตนเอง แต่คือปัญญาและพลังที่จะรับใช้ผู้อื่น (Campbell, 1991, p. 14 อ้างอิงใน บารนี บุญทรง, 2551, หน้า 25)

สรุปได้ว่า ที่จริงแล้ว มุมมองของแคมป์เบลล์เกี่ยวกับเป้าหมายของวีรบุรุษว่าด้วยแนวคิด ปัญหาและพลังที่จะรับใช้ผู้อื่น คือ เมื่อวีรบุรุษได้บรรลุสาระแห่งการผจญแล้ว วีรบุรุษเลือกที่จะเดินทางกลับสู่โลกแห่งวิญญูสงสารเพื่อแบ่งปันความดีงามหรือสารสารถที่ได้รับจากการผจญภัยให้กับผู้อื่นนั่นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับอาร์คีไทป์วีรบุรุษของคริสโตเฟอร์ โวกเลอร์

โวกเลอร์ผู้เป็นนักเขียนบทภาพยนตร์ซึ่งประยุกต์ทฤษฎีการผจญภัยของวีรบุรุษ ของโจเซฟ แคมป์เบลล์ให้เป็นแนวทางการเขียนบทสำหรับนักเขียนนวนิยายและนักเขียนบทภาพยนตร์ ได้อธิบายถึงรากศัพท์ของคำว่าวีรบุรุษว่ามาจากภาษากรีก ซึ่งแปลว่า เพื่อปกป้องและเพื่อรับใช้ และชี้ให้เห็นว่า อาร์คีไทป์วีรบุรุษสัมพันธ์กับแนวคิดการเสียสละอุทิศตน โดยเขาได้ให้นิยามความหมายของวีรบุรุษว่า หมายถึงใครบางคนที่เสียสละความปรารถนาส่วนตัวเพื่อคนอื่น (Vogler, 2007, p. 29)

โวกเลอร์ได้แบ่งประเภทของวีรบุรุษตามเกณฑ์สำคัญออกเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย

1. เกณฑ์ความเต็มใจในการออกเดินทาง

1.1 วีรบุรุษที่เต็มใจจะออกผจญภัย (Willing Heroes) วีรบุรุษประเภทนี้จะเต็มไปด้วยความมุ่งมั่นที่จะก้าวไปข้างหน้า โดยมีแรงบันดาลใจของตนเองเป็นพลังขับเคลื่อนการเข้าสู่โลกแห่งการผจญภัย

1.2 วีรบุรุษที่ไม่เต็มใจจะออกผจญภัย (Unwilling Heroes) วีรบุรุษประเภทนี้จะเต็มไปด้วยความสงสัยและความลังเลไม่แน่ใจ และเข้าสู่โลกแห่งการผจญภัยจากอำนาจหรือปัจจัยภายนอกที่ผลักดันให้จำยอม (Vogler, 2007, p. 34)

2. เกณฑ์คุณสมบัติเด่น

2.1 วีรบุรุษผู้ต่อต้าน (Anti-Heroes) คือ วีรบุรุษจำพวกบุคคลนอกกฎหมาย หรือโจรผู้ร้าย ที่เมื่อมองดูอย่างผิวเผิน อาจทำให้เข้าใจว่า เป็นบุคคลที่ไม่สมควรได้รับการเรียกขานว่าวีรบุรุษ อย่างไรก็ตาม โวกเลอร์จัดให้วีรบุรุษผู้ต่อต้านอยู่ในประเภทบุคคลพิเศษ กล่าวคือ เมื่อได้สัมผัสเรื่องราวของวีรบุรุษประเภทนี้อย่างลึกซึ้ง จะพบคุณลักษณะบางประการที่ทำให้สังคมเกิดความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจวีรบุรุษประเภทนี้ โวกเลอร์ยังแบ่งวีรบุรุษผู้ต่อต้านออกเป็น 2 จำพวกประกอบด้วย

2.1.1 วีรบุรุษผู้มีบาดแผลในใจ (The Wounded Anti- Heroes) คือ วีรบุรุษผู้เคยมีประสบการณ์ความเกลียดชังหรือถูกสังคมเกลียดชัง จนเป็นผู้มีบาดแผลในใจ และต้องปลีกตัวออกจากสังคม อย่างไรก็ตาม วีรบุรุษประเภทนี้มีความดิ้นรนด้วยคุณสมบัติของความซื่อสัตย์และการปฏิเสธความชั่วร้ายของสังคม เช่น โรบินฮูด เป็นต้น

2.1.2 วีรบุรุษผู้ประสบโศกนาฏกรรม (The Tragic Heroes) คือ วีรบุรุษผู้มีความเจ็บปวดภายในจิตใจ และทนทุกข์ทรมานจากความเจ็บปวดดังกล่าว เช่น โศกนาฏกรรมแห่งชีวิตของอิดิพุส เป็นต้น

2.2 วีรบุรุษผู้ยึดผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นหลัก (Group Oriented Heroes) คือ วีรบุรุษผู้เป็นสมาชิกของกลุ่มหรือสังคม ที่ร่วมกันประกอบภารกิจเพื่อประโยชน์ของชุมชนส่วนรวม และในเวลาต่อมา เขาหรือเธอมีอันต้องแยกย้ายออกจากกลุ่มด้วยสถานการณ์บางอย่าง และเผชิญโลกแห่งการผจญภัยเพียงลำพัง และท้ายที่สุด เมื่อบรรลุมissionแล้ว วีรบุรุษประเภทนี้จะต้องตัดสินใจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างการปลีกตัวอยู่โดยลำพังหรือการกลับมาอยู่ร่วมกับสังคมดังเดิม เช่น เรื่องราวของกลุ่มคนที่พากันเสาะหาพื้นที่ราบลุ่มในทวีปแอฟริกา

2.3 วีรบุรุษผู้สันโดษ (Loner Heroes) วีรบุรุษประเภทนี้จะมีคุณลักษณะที่ตรงกันข้ามกับวีรบุรุษผู้ยึดผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นหลัก กล่าวคือ วีรบุรุษประเภทนี้จะมีชีวิตที่สันโดษ และปลีกตัวออกจากสังคม แต่การผจญภัยทำให้เขาต้องกลับมามีความสัมพันธ์กับผู้คนและสังคมอีกครั้ง อย่างไรก็ตาม เมื่อการผจญภัยจบลงแล้ว วีรบุรุษจะต้องตัดสินใจเลือกว่าจะกลับไปใช้ชีวิตสันโดษเหมือนก่อน หรือตัดสินใจอยู่รวมเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคมเช่นเดียวกันกับวีรบุรุษผู้ยึดผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นหลัก

2.4 วีรบุรุษผู้กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Catalyst Heroes) คือ วีรบุรุษที่มีบทบาทนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ผู้อื่น แต่ตัวเองกลับไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก วีรบุรุษผู้เป็นนักกระตุ้นนี้จะชี้แนะ และช่วยให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ที่จะพัฒนาและเติบโตต่อไป เช่น บทบาทของซูเปอร์แมน ที่ให้การชี้แนะและช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น

2.5 วีรบุรุษทริคสเตอร์ (Trickster Heroes) คือ วีรบุรุษผู้เอาชนะฝ่ายตรงข้ามด้วยไหวพริบและสติปัญญา เช่น ตัวการ์ตูนบัค บันนี่ (Bug Bunny) นกทวิตตี (Tweety Bird) และโรด รันเนอร์ (Road Runny) เป็นต้น นอกจากนี้ โวกเลอร์ชี้ให้เห็นว่า ในบางสถานการณ์วีรบุรุษประเภทอื่น ๆ จะสวมบทบาทวีรบุรุษประเภททริคสเตอร์เป็นการชั่วคราว เพื่อเอาชนะศัตรูหรือผู้พิทักษ์ธรณีสัณฐานในโลกแห่งการผจญภัย (Vogler, 2007, pp. 34-37)

โวกเลอร์ได้รับอิทธิพลแนวคิดอาร์คิไทป์วีรบุรุษมาจากหนังสือ The Hero With a Thousand Faces ของแคมป์เบลล์ และนำมาประยุกต์ให้เหมาะกับการเป็นคู่มือสำหรับนักเขียนบทภาพยนตร์และนักเขียนนวนิยาย ซึ่งโดยภาพรวมทำให้แนวคิดเกี่ยวกับอาร์คิไทป์ของโวกเลอร์เป็นไปในทำนองเดียวกันกับแคมป์เบลล์ ดังเช่น การแบ่งประเภทของวีรบุรุษตามเกณฑ์ความเต็มใจในการออกเดินทาง ที่ถึงแม้เขาได้บัญญัติคำว่า วีรบุรุษประเภทที่เต็มใจจะออกเดินทางและวีรบุรุษประเภทที่ไม่เต็มใจจะออกเดินทางขึ้นมาก็ตาม แต่ที่จริงแล้ววีรบุรุษทั้งสองประเภtdังกล่าวมีความหมายเดียวกันกับวีรบุรุษที่เลือกที่จะออกเดินทาง และวีรบุรุษที่ไม่ได้เลือกที่จะออกเดินทางตามทัศนะของแคมป์เบลล์นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การที่โวกเลอร์มีวัตถุประสงค์ที่จะนำแนวคิดวงจรการผจญภัยของวีรบุรุษในต้นฉบับดั้งเดิมของโจเซฟ แคมป์เบลล์ มาประยุกต์ให้เป็นคู่มือสำหรับนักเขียนบทภาพยนตร์และนักเขียนนวนิยายสมัยใหม่ ส่งผลให้การพิจารณาและแบ่งประเภทของอาร์คิไทป์วีรบุรุษตามแบบฉบับของโวกเลอร์ ได้มีการประยุกต์และเพิ่มเติมทัศนะและมุมมองเกี่ยวกับอาร์คิไทป์วีรบุรุษให้กว้างขวางออกไปอีก ทั้งนี้เพื่อเป็นการปรับให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดังกล่าว

การศึกษาอาร์คิไทป์วีรบุรุษที่ปรากฏในการผจญภัยของโอดิสซุสและในการผจญภัยของพระอภัยมณีในบทที่ 4 นี้ ผู้วิจัยจะนำแนวคิดของทั้งแคมป์เบลล์ และโวกเลอร์มาเป็นแนวคิดหลักในการศึกษา กล่าวโดยสรุปคือศึกษาประเภทของวีรบุรุษโดยแบ่งตามเกณฑ์ 3 ประเภท ประกอบด้วย

1. เกณฑ์ความเต็มใจในการออกเดินทาง ประกอบด้วย
 - 1.1 วีรบุรุษที่เลือกที่จะออกเดินทางด้วยตนเอง
 - 1.2 วีรบุรุษที่ไม่ได้เลือกที่จะออกเดินทางด้วยตนเอง
2. เกณฑ์ภารกิจการผจญภัย ประกอบด้วย
 - 2.1 ภารกิจทางกาย
 - 2.2 ภารกิจทางจิตวิญญาณ
3. เกณฑ์คุณสมบัติเด่น ประกอบด้วย
 - 3.1 วีรบุรุษในฐานะนักรบ
 - 3.2 วีรบุรุษในฐานะนักรัก
 - 3.3 วีรบุรุษในฐานะจักรพรรดิและในฐานะท้าว
 - 3.4 วีรบุรุษในฐานะผู้ไถ่ถอนหรือผู้กอบกู้โลก
 - 3.5 วีรบุรุษในฐานะนักบุญ

- 3.6 วีรบุรุษผู้ต่อต้าน
- 3.7 วีรบุรุษผู้ยึดผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นหลัก
- 3.8 วีรบุรุษผู้สิ้นโคะ
- 3.9 วีรบุรุษกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
- 3.10 วีรบุรุษทรกสเตอร์

อาร์คไทป์วีรบุรุษที่ปรากฏในการผจญภัยของโอดิสซุส

เมื่อวิเคราะห์เรื่องราวเกี่ยวกับโอดิสซุสที่ปรากฏในวรรณคดีอีเลียดและโอดิสซีย์แล้วพบว่าสามารถจำแนกประเภทวีรบุรุษตามเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. เกณฑ์ความเต็มใจในการออกเดินทาง

เมื่อวิเคราะห์เรื่องราวของโอดิสซุสตามเกณฑ์ความเต็มใจในการออกเดินทางพบว่าโอดิสซุส คือ วีรบุรุษที่ไม่ได้เลือกที่จะออกเดินทางด้วยตนเอง หรือวีรบุรุษที่ไม่เต็มใจจะออกเดินทางผจญภัย

เมื่อพิจารณาจากจุดเริ่มต้นการผจญภัยของโอดิสซุสนั้น พบว่า เขาไม่ได้เลือกที่จะออกเดินทางด้วยตนเอง กล่าวคือโอดิสซุสประมุขแห่งอิธกะ ใช้ชีวิตอย่างปรกติสุขกับครอบครัว คือ เพเนโลพีและทารกน้อยเทเลมาคัส และเขามีความสุขกับการใช้ชีวิตในขณะนั้น แต่ท้ายที่สุดแม้วีรบุรุษจะไม่เต็มใจที่จะออกผจญภัย ก็มักเกิดจุดเปลี่ยนซึ่งเป็นแรงผลักดันจากอำนาจหรือปัจจัยภายนอกให้เข้าสู่โลกแห่งการผจญภัย ในกรณีของโอดิสซุสนั้น เขาไม่สามารถหลีกเลี่ยงคำมันส์สัญญาที่ให้ไว้กับที่ประชุม ณ กรุงสปาร์ตาร่วมกับเจ้าชายคนอื่น ๆ ที่เสนอตัวให้พระนางเฮเลนผู้เลอโฉมเลือกมาเป็นคู่ครอง และเขารับปากว่า หากเกิดเหตุคราวเคราะห์ใดต่อพระนางเฮเลน เจ้าชายทุกคนต้องให้ความช่วยเหลือ เขาจึงจำใจเข้าร่วมกับพันธมิตรกรีกโจมตีกรุงทรอยเพื่อนำพระนางกลับคืนสู่พระสวามี ปรากฏคำสัญญาที่โอดิสซุสและเหล่าเจ้าชายพันธมิตรกรีกต้องทำตาม ดังนี้

...“ดูกรเจ้าชายทั้งหลาย ท่านจงให้สัตย์สาบานก่อนว่า เมื่อเจ้าหญิงราซิดา [พระนางเฮเลน] ของเราตกลงพระทัยเลือกผู้หนึ่งผู้ใดแล้ว ผู้ผิดหวังจะยอมยินดีกับเจ้าชายผู้มีโชค และหากมีผู้ใดเกิดประทุษจริตคิดร้ายลักพานางไป ท่านทั้งหลายจะต้องรวมกำลังกันนำนางกลับคืนมาสู่สวามีของนาง” เจ้าชายทั้งหลายก็ยอมถวายสัตย์ปฏิญาณ

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน ดำรา ณ เมืองใต้, ม.ป.ป., หน้า 15)

อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมา จะพบว่า โอดิสซัสได้เข้าสู่โลกแห่งการผจญภัยที่เต็มไปด้วยเรื่องราวการต่อสู้และการแสดงความกล้าหาญซึ่งเหมาะสมกับฐานะประมุขและนักรบของเขา ซึ่งเป็นเรื่องราวการผจญภัยที่เป็นไปตามสูตรของวีรบุรุษประเภทที่ไม่ได้เลือกที่จะออกเดินทางของแคมป์เบลล์ ที่วีรบุรุษมักจะอาจไม่ทันรู้ตัว แต่ขณะเดียวกัน เขาได้ก้าวเข้ามาสู่หนทางแห่งการผจญภัยเฉพาะตน ซึ่งมีลักษณะและรูปแบบที่เหมาะสมต่อการพัฒนาไปสู่ความเป็นวีรบุรุษที่แท้จริงของวีรบุรุษแต่ละคน ดังคำสรุปของแคมป์เบลล์ที่ว่า

...แล้วก็มีผจญภัยที่คุณถูกจับโยนเข้าไป - ยกตัวอย่างเช่น การถูกเกณฑ์เข้าสู่กองทัพคุณไม่ได้ตั้งใจจะทำเช่นนั้น แต่ตอนนี้คุณได้เข้ามามีส่วนร่วมแล้ว คุณได้ผ่านความตาย และการฟื้นคืนชีพ คุณได้สวมใส่เครื่องแบบ และคุณคือสิ่งมีชีวิตอีกแบบหนึ่ง...การผจญภัยที่วีรบุรุษได้รับคือการผจญภัยที่เขาพร้อมที่จะรับ การผจญภัยนั้นเป็นการแสดงถึงบุคลิกลักษณะของเขา แม้กระทั่งชัยภูมิและสภาพสิ่งแวดล้อมก็เหมาะสมกับความพร้อมของเขา

(Campbell, 1991, p. 159 อ้างอิงใน บารนี บุญทรง, 2551, หน้า 266-267)

2. เกณฑ์ภารกิจการผจญภัย

เมื่อพิจารณาการผจญภัยของโอดิสซัสตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสิ้นสุดการผจญภัยปรากฏว่า ส่วนใหญ่แล้วโอดิสซัสประกอบภารกิจทางกายซึ่งหมายถึง การที่วีรบุรุษได้แสดงพฤติกรรมความกล้าหาญในการต่อสู้หรือการช่วยชีวิตผู้อื่น โดยโอดิสซัสมีความปรารถนาสูงสุดที่จะเดินทางกลับอริกะเพื่อหวนคืนสู่สถานะประมุขของดินแดนพร้อมกับการกลับไปใช้ชีวิตสมรสดั้งเดิม เป็นเป้าหมายหลักในการผจญภัย

ทั้งนี้ ภารกิจแรกภายหลังจากที่โอดิสซัสเดินทางออกจากอริกะคือการเข้าร่วมสงครามกับพันธมิตรกรีกเพื่อโจมตีกรุงทรอย โอดิสซัสได้จัดเตรียมไพร่พล และแล่นเรือออกจากบ้านเมืองนครอริกะ เดินทางไปสู่กรุงทรอยและตั้งค่ายร่วมกับพันธมิตรกรีก ซึ่งในเวลาต่อมา โอดิสซัสได้ประกอบวีรกรรมการต่อสู้ รบราฆ่าฟันกับศัตรู เพื่อชิงพระนางเฮเลนคืนสู่พระสวามี ดังนี้

...ไดโอเมส อะแจ็กซ์ โอรสแห่งราชาที่ดิออส และอะแจ็กซ์ผู้น้อง พูเชอร์ผู้ชำนาญศร เนสเตอร์ ผู้มีอายุมากกว่าผู้ใดในโลกนี้ ยูลิซีส [โอดิสซัส] ผู้ไวปัญญา อะคิลิสซึ่งเข้มแข็งและกล้าหาญที่สุดในหมู่นักรบกรีกมากับสหายสนิทชื่อ ปาโตรคลุส ครั้นได้ฤกษ์ก็

เคลื่อนทัพเรือมุ่งตรงไปยังกรุงทROY แล้วยกพลขึ้นบก ตั้งค่ายมั่นแล้วระดมพลเข้าทำลาย
กำแพงเมือง

(ไฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน ตำรา ณ เมืองใต้, ม.ป.ป., หน้า 16-17)

ในเวลาต่อมา เมื่อกองทัพพันธมิตรกรีกมีชัยเหนือกรุงทROY แล้วนั้น โอดิสซุสและ
สหายลูกเรือได้แล่นเรือออกจากกรุงทROY เพื่อเดินทางกลับอียิปต์ แต่ระหว่างทางโอดิสซุสเผชิญกับ
อุปสรรคนานัปการที่ขัดขวางไม่ให้เขาบรรลุเป้าหมายการเดินทางกลับบ้าน และพบว่า อุปสรรคและ
การทดสอบทดลองต่าง ๆ ล้วนเป็นสาเหตุให้เขาต้องต่อสู้ฟันฝ่า ซึ่งนับเป็นการประกอบภารกิจทาง
กายของวีรบุรุษทั้งสิ้น เช่น การต่อสู้กับชาวอิสมารุส การใช้กำลังเพื่อนำบิรวารออกมาจากเกาะของ
กลุ่มผู้เสพดอกบัว การใช้ท่อนซุงทำร้ายจนนัยน์ตาของอสูรไซคลอสสฟีบอด การหนีรอดจากการถูก
ชนเผ่าลาเอสตริโกเนียนสังหารหมู่ การช่วยเหลือลูกเรือที่ถูกเทวีเซอรสิสาไปให้เป็นสฤกร การเสี่ยง
ชีวิตลงไปยังยมโลกเพื่อขอคำพยากรณ์จากไทรซิคัส การเผชิญกับอมมนุษย์ไซเรน ภูตสมุทรซิลลา
และห้วงมฤตยูซาริพดิส การเอาชีวิตรอดจากการลงทัณฑ์ของเทพเจ้าซุสที่ลูกเรือของโอดิสซุสกินโค
ของอาทิตยเทพ การเผชิญพายุร้ายจากการบันดาลของเทพเจ้าโฟไซดอน การพิสูจน์ตัวต่อชาวเฟ
เซียนด้วยการแสดงให้เห็นความสามารถในเชิงกีฬาที่ยากจะหาใครมาทัดเทียมกับเขาได้ การปลอม
ตัวเป็นขอทานเพื่อแฝงตัวเข้าไปสืบข่าวคราวและความเป็นไปในราชวังของตนเอง การสังหาร
เจ้าชายผู้รุกรานครอบครัวจนหมดสิ้น ซึ่งเจ้าชายเหล่านั้นมีจำนวนมากกว่าฝ่ายของโอดิสซุส
นับสิบเท่า และในที่สุด เขาได้กลับมาใช้ชีวิตคู่ดั้งเดิม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าเรื่องราวการผจญภัยของโอดิสซุสจะเป็นการประกอบภารกิจ
ทางกายเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็พบภารกิจทางจิตวิญญาณแทรกอยู่ในการผจญภัยของ
โอดิสซุสด้วยเช่นกัน กล่าวคือ โอดิสซุสได้มีโอกาสเรียนรู้ที่จะพัฒนาและขัดเกลาจิตใจ ให้มี
ความอดทนและเข้มแข็งขึ้นมากยิ่งขึ้น จากการประกอบภารกิจทางจิตวิญญาณที่เกิดแทรกขึ้น
ในขณะที่ประกอบภารกิจทางกาย ดังเช่น ปรากฏเรื่องราวความตระหนกและหวาดกลัวต่อการที่
โอดิสซุสได้รับรู้จากเทวีเซอรสิว่า เขาต้องแล่นเรือลงไปยังยมโลกเพื่อขอคำพยากรณ์เกี่ยวกับหนทาง
การเดินทางกลับอียิปต์จากวิญญาณของไทรซิคัสนักพยากรณ์ตาบอด ดังนั้น โอดิสซุสจึงรวบรวม
ความกล้าและแล่นเรือสู่ยมโลก ซึ่งเป็นการประกอบภารกิจที่มีอันตรายถึงชีวิต ดังนี้

...“ท่าน [โอดิสซุส] จะต้องเดินทางผ่านดินแดนนานา เพื่อเสาะแสวงมรรคาสู่ห้องพระโรงแห่งเฮเดสเจ้าวนรกานต์ และนางพญาเพอร์ซิโฟเนผู้นำเกรงขาม เพื่อขอคำปรึกษาจาก วิญญาณไทรซิธัสพยากรณ์ธำมัญญ์ผู้พิการจักขุเสียก่อน ความรอบรู้ของเขานั้นแม้มรณะก็ยังมิอาจทำลายเสียได้ ถึงแม้ว่าเขาจะได้ถึงกาลกิริยาไปแล้ว นางพญาเพอร์ซิโฟเนก็ยังอนุญาตให้เขาเพียงผู้เดียวเท่านั้น ยังดำรงสภาพจิตที่สามารถตรองเหตุผลได้ ส่วนคนอื่น ๆ เป็นแต่เพียงรูปเงาที่โฉบ่อนอยู่วูบวาบเท่านั้น” ชาวนี้สลายให้ข้า [โอดิสซุส] ชำนั่งลงรำไห้ ไม่ปรารถนาจะมีชีวิตอยู่ ไม่อยากเห็นแสงตะวันอีกต่อไป แต่ในที่สุด เมื่อเหน็ดเหนื่อยและทำใจได้แล้วข้าก็ถามนาง [เซอรซี] ว่า “แต่ท่านบอกข้าหน่อยสิ เซอรซี ว่าใครจะเป็นมัคคุเทศก์ให้ข้าเล่า ไม่มีใครเลยเคยแล่นเรือสู่ห้วงนรกานต์มาก่อนเลยนี่นา”

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 209)

ในที่สุด โอดิสซุสได้เดินทางไปยังยมโลก และได้รับคำพยากรณ์จากไทรซิธัส ซึ่งการผจญภัยครั้งนี้ของเขาคือการประกอบภารกิจทางกายควบคู่ไปกับการประกอบภารกิจทางจิตวิญญาณไปพร้อมกัน เพราะนอกจากโอดิสซุสจะรอดชีวิตกลับออกมาจากดินแดนแห่งความตายได้แล้ว เขายังได้สัมผัสประสบการณ์การเดินทางสู่ด้านในหรือการเดินทางภายในจิตใจตนเอง ซึ่งทำให้โอดิสซุสสามารถเรียนรู้และขัดเกลาจิตใจให้มีความกล้าหาญและความเข้มแข็งอย่างถึงที่สุด ดังที่ปรากฏค้ำยกองถึงวีรกรรมครั้งนี้ของโอดิสซุสจากเทวีเซอรซี ดังนี้

...“ช่างเป็นความยากเข็ญเสียนี้กระไร” นางผู้ทรงฤทธิ์ [เทวีเซอรซี] กล่าว ขณะที่เรา [โอดิสซุสและบริวาร] เข้าไปรายล้อมอยู่รอบกาย “ในการที่ได้ลงไปยังราชวังแห่งเฮเดส [ยมโลก] ทั้งยังมีชีวิตอยู่ ความตายเพียงหนเดียวก็เพียงพอแล้วสำหรับคนทั้งหลาย แต่บัดนี้ท่าน [โอดิสซุส] จักได้ประสบมันถึงสองครา”

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 241)

3. เกณฑ์คุณสมบัติเด่น

เมื่อพิจารณาการผจญภัยของโอดิสซุสตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสิ้นสุดการผจญภัยพบว่า โอดิสซุสมีคุณสมบัติเด่น 5 ประการ ดังนี้

...โอติสซุสผู้มีอาจพิชิตได้ ถลึงจ้องด้วยอาการอันหึงแค้นเกรี้ยว ไล่ชาติสุนัข เขาตะโกนก้อง พวกมึงไม่เคยคิดว่าจะได้เห็นกูกลับมาจากทรอย พวกมึงจึงผลาญสมบัติกูตามสบาย ช่มชืดบริวารของกู เกี่ยวพาราสิเมียกูโดยปราศจากความเกรงกลัวในเทพเจ้าพอ ๆ กับที่ไม่กลัวการล้างแค้นที่อาจอุบัติขึ้นวันใดวันหนึ่ง กูบอกพวกมึงคำเดียวว่าความฉิบหายมาถึงแล้ว...โอติสซุสแผลงศรสังหารเหล่าปรปักษ์จนล้มตายกลาดเกลื่อน แต่ในที่สุดลูกศรก็ลั่นไป เขาวางมหาคราสน์ลง แล้วคว้าโล่ซึ่งทำมาจากหนังโคซ้อนถึงสี่ชั้นขึ้น สะพายไหล่สวมหมวกเกราะล้นฤทธิ์ลงบนเคียวบึกบึน พูชนอัสดรพลีสง่าอยู่เบื้องบน และท้ายสุดก็คว้าหอกคู่มีรูปลักษณะแกร่งยิ่งนักขึ้นมากกระด้นมือมั่นละเล็ม...ฝ่ายปรปักษ์ระดมกันพุ่งหอกมาอย่างดุเดือด แต่ส่วนใหญ่แล้วสูญเปล่า...ลำดับนั้น โอติสซุสก็ถลันเข้าจู่โจมอะเจลาอุสจนล้มลงด้วยคมหอกแรงฤทธิ์ ...ผู้เฝ้าปองนางพญาอิทะทั้งหลายนอน ระเกะระกะคลุกเลือดและฝุ่น แลประหนึ่งผู้มัจฉาที่ชาวประมงลากด้วยอวนขึ้นมาจากน่านชลาลัย แล้วเทสุ่มไว้บนหาดกลาดเกลื่อนให้กระเสือกกระสนดิ้นรน จนกว่าจะตายดับไปด้วยฤทธิ์แห่งแสงสุริย์ เจ้าสมันตรัฐทั้งปวงก็อยู่ในลักษณะการฉ่นเดียวกันนั้นแล

(ไฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 429-440)

3.2 โอติสซุสวีรบุรุษในฐานะจักรพรรดิ

แนวคิดอาร์คีไทป์วีรบุรุษในฐานะจักรพรรดิของแคมป์เบลล์คือ การเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองที่สร้างสรรคความดีงามและคุณประโยชน์ให้แก่สังคมและผู้คน ซึ่งเรื่องราวการผจญภัยของโอติสซุสแม้จะมีการพูดถึงบทบาทการเป็นผู้นำอาณาจักรอิทะไม่มากนัก เนื่องจากเขาได้จากอิทะไปร่วมรบกับพันธมิตรกรีกและหลงวนอยู่ในทะเลซึ่งรวมเวลาแล้วยาวนานกว่า 19 ปี แต่อย่างไรก็ตาม พบว่า สามารถศึกษาบทบาทประมุขแห่งอาณาจักรของโอติสซุสได้จากช่วงเวลาในอดีตที่เขายังไม่ได้เดินทางไปร่วมรบสงครามโจเมตีกรุงทรอย โดยประมวลคุณสมบัติความเป็นผู้ปกครองที่ดีของโอติสซุสจากคำยกย่องของตัวละครอื่น ๆ ซึ่งมีประสบการณ์ได้สัมผัสบุคลิกและนิสัยใจคอของโอติสซุส ดังเช่น คำบรรยายของเทวี่เอเนตต่อหน้าทวยเทพทั้งหลายที่ชี้ให้เห็นคุณสมบัติเด่นในการเป็นประมุขแห่งนครอิทะของโอติสซุสก็คือ เทวี่เอเนให้การยกย่องว่าโอติสซุสเป็นบุรุษผู้นำสรรเสริญจากการที่เขาปกครองและดูแลพลเรือนอิทะเยี่ยงบิดาและบุตร(ไฮเมอร์, อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 92) และดังคำยืนยันของเมนเตอร์สหายเก่าของโอติสซุสที่ปรากฏในบทที่ 2 วิวาทะในอิทะ ที่เมนเตอร์กล่าวสดุดีโอติสซุสในฐานะประมุขแห่งอิทะว่า

“ข้าได้ข้อสรุปประการหนึ่งว่า การอุณยธรรม ความโอบอ้อมอารี และความยุติธรรม ย่อมมิใช่สมบัติของราชันย์ผู้ปกครองด้วยความเถื่อนทมิฬ สำหรับโอดิสซุสคนที่ดีที่ควรแก่การแซ่ซ้อง การปกครองประหนึ่งบิดากับบุตรของเขา” (โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 29-30)

นอกจากนั้น ในเวลาต่อมาเรื่องราวการผจญภัยของโอดิสซุสที่เขาเดินทางกลับสู่นครอิธกะ และได้ปลอมแปลงเป็นขอทานพักอาศัยอยู่กับยูมาอุสชายชราคนเลี้ยงสุกรเพื่อสืบข่าวคราวความเป็นไปของราชวัง ปรากฏให้เห็นความจงรักภักดีและชื่อเสียงของยูมาอุสที่มีต่อโอดิสซุสอย่างไม่เปลี่ยนแปลง เนื่องจากยูมาอุสยกย่องว่า โอดิสซุส คือ ผู้ปกครองที่มีความเอื้ออารีและราชันย์ที่แท้จริง ซึ่งปรากฏให้เห็นจากคำกล่าวของยูมาอุสที่คิดว่าโอดิสซุสได้เสียชีวิตไปแล้วระหว่างการเดินทางว่า

...สำหรับนายหัว [โอดิสซุส] ของข้า [ยูมาอุส] นั้น ท่านล้นไปเสียนานแสนนาน ป่านนี้ฝูงสุนัขและสุนัขจิ้งจอกทั้งมวลของท่านจากโครงกระดูกเสียนานแล้ว หรือมิฉะนั้นเหล่ามันจิ้งจอกคงตอดเล็มร่างเสียเกลี้ยงเกล่า ทิ้งให้ซากกระดูกจมอยู่ใต้ผืนทราย ณ ชายหาดแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นแน่ ไซ้ที่ท่านพบจุดจบดังนั้น และมรณะของท่านนั้นหมายถึงความทุกข์ยากของมวลมิตรที่เหนืออื่นใดคือข้าเอง เพราะข้าไม่มีวันจะได้พบกับนายเหนือหัวที่โอบอ้อมการุณเยี่ยงนี้อีก ไม่ว่าจะแสวงหาเช่นไรก็ตาม

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 283)

ท้ายที่สุด ยูมาอุสยกย่องว่าโอดิสซุสคือราชันย์ที่แท้จริงที่ยากจะหาใครมาแทนที่ได้ ดังคำกล่าวของเขาที่ว่า “บัดนี้ จงดื่มเมรัยกันโดยสันติและเปลี่ยนเรื่องสนทนากันเถิด โปรดอย่าสะกิดความทุกข์ของข้าเลย เพราะข้าขอบอกว่าหัวใจของข้าชอกข้าทุกราวที่ใครก็ตามทำให้ข้าหววนคิดถึงราชันย์ที่แท้จริงขึ้นมา” (โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 284)

3.3 โอดิสซุสวีรบุรุษในฐานะนักรัก

โอดิสซุสมีคุณสมบัติวีรบุรุษในฐานะนักรัก ผู้ซึ่งต้องเผชิญภารกิจแห่งความรัก และสามารถฟันฝ่าจนได้ครองคู่กันในที่สุด ดังจะเห็นได้จากการที่เขาสามารถไขปริศนาเตียงไม้มะกอกได้ถูกต้อง จนทำให้เพเนโลพีเชื่อว่า เขาไม่ใช่บุคคลแอบอ้างแต่คือโอดิสซุสตัวจริงที่กลับมากำจัดบรรดาผู้รุกรานครอบครัว และนำมาสู่การกลับมาครองคู่อีกครั้งของสามีภรรยาที่พลัดพรากจากกันเป็นเวลากว่า 19 ปี ปรากฏการไขปริศนาบททดสอบทดลอง ในบทที่ 23 โอดิสซุสกับเพเนโลพี ดังนี้

...โอดิสซุสมีอาการตาลเดือดขึ้นในบัดดล เขากล่าวขึ้นกับชายาผู้จงรักว่า “เพเนโลพี ท่านยั่วโทษข้า ลองบอกมาซิว่าใครหน้าไหนมาเคลื่อนย้ายเตียงของข้า ปาฏิหาริย์ไปหน่อยกระมัง เพราะมันเป็นเรื่องยากเชียวยิ่ง แม้แต่กับช่างฝีมือดีที่จะเคลื่อนย้ายมันไปที่อื่น ต่อให้เป็นบุรุษจรรยา ผู้ทรงพลังที่สุดในแผ่นดินก็ตาม เพราะเตียงที่สร้างอย่างซับซ้อนหลังนี้แฝงความลับใหญ่หลวงประการหนึ่ง ข้าเป็นผู้สร้างขึ้นมา กับมือโดยลำพังตน เดิมทีในลานมีต้นมะกอกใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง เป็นพฤษชาติที่เติบโตเต็มที่แล้ว ลำต้นหนาพอ ๆ กับเสาศิลา ข้าก่อคูหาศิลาขึ้นรอบพญาพฤษชานี้ เมื่อสำเร็จแล้วก็ มุงหลังคาและติดประตูอย่างแนบเนียนประณีต จากนั้นข้าก็ลิดเอากิ่งย่อย ๆ ออกเสีย ใช้มีดถากเกลารจนเรียบตรงให้เป็นเสาเตียง แล้วจึงเจาะรูตามตำแหน่งต่าง ๆ ใช้เป็นฐาน ในการต่อเตียงขึ้นมาเมื่อลุล่วงไปแล้ว ก็ตกแต่งประดับประดาด้วยทองคำ เงิน และงาช้าง แล้วจึงโยงกรอบนี้ด้วยสายรัดสีม่วงชุดหนึ่ง”...แซ่ซ้องของเพเนโลพีลั่นระริก ด้วยว่าทุก ประการที่เธอพรรณนามาต้องตรงความจริงไม่ผิดเพี้ยน ดวงใจของนางหลอมละลายใน บัดดล

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 452-458)

การที่โอดิสซุสสามารถผ่านบททดสอบปริศนาเตียงมะกอกได้อย่างไม่ยากเย็นนั้น เป็นคุณสมบัติที่สำคัญของความเป็นวีรบุรุษในฐานะนักรักตามแนวคิดอาร์คีไทป์วีรบุรุษของแคมป์ เบลล์ที่ระบุว่า เรื่องราวเกี่ยวกับการฝ่าฟันอุปสรรคเพื่อพิชิตความรักของวีรบุรุษในเทพปกรณัมทุก มุมโลก มักปรากฏอุปสรรคที่วีรบุรุษในฐานะนักรักจะต้องเผชิญภารกิจแห่งความรักที่ยากลำบาก จากครอบครัวของหญิงสาวที่วีรบุรุษหมายปอง อย่างไรก็ตาม เขาจะสามารถพิชิตภารกิจได้อย่าง ง่ายดายเสมอ ทั้งนี้ เพราะ ณ ช่วงเวลาของการฝ่าฟันอุปสรรค จะมีผู้ให้ความช่วยเหลือที่เหนือ ความคาดหมายปรากฏตัวขึ้น หรือแม้กระทั่งหญิงสาวซึ่งจะเป็นคู่ครองในอนาคตของวีรบุรุษจะ เข้าข้างและเป็นผู้ยื่นมือเข้าช่วยเหลือให้วีรบุรุษพิชิตภารกิจได้อย่างง่ายดาย

สำหรับในกรณีของโอดิสซุสนั้น ถึงแม้ว่าเพเนโลพีจะเป็นผู้ตั้งปริศนาเตียงไม้ มะกอกเพื่อทดสอบโอดิสซุสด้วยตัวของนางเองก็ตาม แต่ที่จริงแล้ว เพเนโลพีมีส่วนช่วยอย่างมาก ในการปูทางให้โอดิสซุสสามารถพิชิตภารกิจบททดสอบแห่งรักได้ กล่าวคือ เมื่อครั้งที่โอดิสซุส ประสพเคราะห์กรรมร่อนเร่อยู่กลางทะเล และยังไม่มีความหวังว่าจะได้กลับสู่นครอิทกะ เพเนโลปีนั้นได้ วางอุบายเพื่อถ่วงเวลาบรรดาเจ้าชายที่รุกรานครอบครัวและหมายปองนาง โดยยกข้ออ้างที่นาง ต้องทออาภรณ์ทั้งดงามให้กับลาเออร์เทสบิดาของโอดิสซุสใส่เมื่อเสียชีวิตลงให้เสร็จเสียก่อน

นางจึงจะวิวาหิใหม่ได้ แต่ในเวลากลางคืน เพเนโลพีจะลอบคลายผ้าที่ทอออก ซึ่งอุปการทอผ้านี้สามารถถ่วงเวลาบรรดาเจ้าชายต่าง ๆ ได้ถึง 3 ปีเต็ม ปรากฏเรื่องราวจากบทสนทาระหว่างเพเนโลพีและโอดิสซุส ในร่างปลอมแปลงเป็นขอทาน ดังนี้

...ข้า [เพเนโลพี] คิดทออาภรณ์ชุดใหญ่ลวดลายวิจิตรละเอียดอ่อนชิ้นชุดหนึ่ง และบอกกับเหล่าผู้หมายปองในตัวข้าทั้งหลายว่า ข้าจักรู้สึกเป็นบุญคุณยิ่ง หากท่านทั้งหลายซึ่งใฝ่ใจปฏิพัทธ์ต่อข้า ขณะราชนิยโอดิสซุสล่วงลับไปแล้วนี้ จักยับยั้งซึ่งใจไว้จนกว่าข้าจะทำงานชิ้นนี้สำเร็จ เพื่อว่าด้ายที่ข้าปั่นขึ้นนี้จักไม่เสียเปล่า มันเป็นอาภรณ์ที่จักใช้ห่อหุ้มสรีระของลาเออร์เทสผู้เป็นบุรพราชนัย เมื่อท่านจำนนต่ออุ้งหัตถ์แห่งมรณะซึ่งไม่มีผู้ใดรอดพ้น ข้ามิอาจเสี่ยงต่อเสียงติฉินนินทาในหมู่สตรีชาวนครได้ว่าปล่อยให้ท่านถึงกาลกิริยาโดยปราศจากแม้แต่ภูษาคลุมศพ ข้าอ้างกับพวกเขาเช่นนั้น และได้รับการยินยอม ดังนี้ ยามทิวาข้าจึงนั่งทอภูษาผืนนั้น แต่เมื่อรัตติกาลกรายมา ข้าจักทำงานอยู่ข้างคบเพลิง โดยคลายส่วนที่ทอออกเสีย ข้าใช้ยุทธวิธีนี้ได้อย่างได้ผลถึงสามปีเต็ม

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 381)

อันที่จริงแล้ว การไขปริศนาเตียงมะกอกนั้นเป็นภารกิจแห่งรักภารกิจสุดท้ายที่ทดสอบโอดิสซุสว่า เขาจะสามารถกลับมาครองคู่กับเพเนโลพีได้หรือไม่ เนื่องจากก่อนหน้านี้ ณ ช่วงเวลาแห่งการระหกระเหินอยู่กลางทะเล โอดิสซุสประสบกับบททดสอบทดลองถึงความซื่อสัตย์และจิตใจที่แน่วแน่ต่อเพเนโลพีเพียงผู้เดียวหรือไม่ ดังเช่น การที่โอดิสซุสมีโอกาสได้พบกับเทวีเซอรสิและอยู่ร่วมกับเทวีเป็นเวลา 1 ปีอย่างราบรื่น และได้รับการดูแลและอำนวยความสะดวกสบายแก่โอดิสซุสและบริวารของเขาเป็นอย่างดี รวมถึงการติดอยู่ที่เกาะเอโอเจียของเทวีคาลิปโซผู้มีรูปโฉมงดงามอย่างเทวนารี และเทวีพยายามโน้มน้าวเสนอมความเป็นอมตะให้กับเขาเพื่อแลกกับการครองคู่กับนาง แต่อย่างไรก็ตาม พบว่า เส้นทางของอุปสรรคแห่งความรักที่โอดิสซุสปรารถนาจะหวนคืนสู่นครอิถกะและกลับมาใช้ชีวิตคู่กับเพเนโลพีนั้น ได้ปรากฏความช่วยเหลือทั้งทางตรงและทางอ้อมจากเทพเจ้าเฮอร์เมสและเทวีอะธีนา กล่าวคือ เทพเจ้าเฮอร์เมสที่มอบสมุนไพรวินิจฉัยสำหรับสยบเทวีเซอรสิเพื่อให้องค์เทวียอมรับและให้ความช่วยเหลือและชี้แนะวิธีการที่จะทำให้โอดิสซุสสามารถเดินทางกลับอิถกะเพื่อพบครอบครัวอีกครั้ง และการที่เทวีอะธีนาขอร้องให้เทพเจ้าซุสยกโทษให้โอดิสซุสและมีบัญชาให้เทวีคาลิปโซปลดปล่อยเขาให้เป็นอิสระ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับว่าโอดิสซุสสามารถพิชิตภารกิจแห่งรักโดยมีความช่วยเหลือจากหญิงคนรักคือเพเนโลพี และความ

ช่วยเหลือของจากเทวี่เธเน และเทพเจ้าเฮอร์เมส ซึ่งเทพเจ้าทั้งสองคือผู้ให้ความช่วยเหลือเหนือความคาดหมายที่ปรากฏตัวขึ้น ประกอบกับการไขปริศนาเตียงมะกอกซึ่งแน่นอนว่าย่อมไม่มีใครสามารถทำได้ยกเว้นโอดิสซุสแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งเป็นผู้สร้างเตียงมะกอกมากับมือตัวเอง ก็ถือว่าโอดิสซุสสามารถพิชิตบททดสอบแห่งรักได้อย่างง่ายดาย

นอกจากนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า การมีความรักที่มั่นคงและซื่อตรงต่อเพเนโลพีอย่างไม่เสื่อมคลายของโอดิสซุสนั้น เป็นไปดังทัศนะของแคมป์เบลล์ที่ว่า การครองคู่ของวีรบุรุษในฐานะนักกรีกนั้น ย่อมหมายถึงอีกฝ่ายหนึ่งได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวีรบุรุษ เพื่อนำไปสู่การเป็นหนึ่งเดียวกันของคนสองคน และการที่โอดิสซุสมีใจมุ่งมั่นและไม่เคยละทิ้งความปรารถนาที่จะหวนกลับมาครองรักกับเพเนโลพี ทั้งที่พลัดพรากจากกันเป็นเวลายาวนานกว่า 19 ปีแล้วก็ตาม เป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่า โอดิสซุสคือวีรบุรุษในฐานะนักกรีกที่ซื่อสัตย์ต่อพันธสัญญาแห่งการครองเรือนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นไปตามคำกล่าวของแคมป์เบลล์ ที่ว่า

...การแต่งงาน หมายถึง การที่สองคนกลายเป็นบุคคลเดียวกัน สองคนหลอมรวมเป็นเนื้อเดียวกัน หากการแต่งงานนั้นดำเนินมานานพอ และหากคุณยอมรับมันอย่างแน่วแน่แบบไม่ใช่เรื่องเพื่อผืนส่วนตัวหรือเฉพาะตัว คุณจะตระหนักว่านั่น คือ ความจริง – สองคนกลายเป็นหนึ่งเดียวอย่างแท้จริง

(Campbell, 1991, p. 7 อ้างอิงใน บารนี บุญทรง, 2551, หน้า 11)

3.4 โอดิสซุสวีรบุรุษผู้กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

โอดิสซุสมีบทบาทในการนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ผู้อื่น ช่วยเหลือชี้นำ และช่วยให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ที่จะพัฒนาและเติบโตต่อไป ตามแนวคิดอาร์คีไทป์วีรบุรุษผู้กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของโจกเลอร์ ดังกรณีของเทเลมาคุสบุตรชายของเขา

ความเป็นมาของเทเลมาคุส คือการเป็นบุตรชายที่ต้องพรากจากบิดาซึ่งไปร่วมรบกับพันธมิตรกรีกตั้งแต่เขายังเป็นทารก การสูญหายไปของโอดิสซุสผู้บิดากว่า 19 ปี โดยที่เทเลมาคุสไม่รู้ว่าจะเป็นหรือตาย และเมื่อเทเลมาคุสเติบโตเป็นผู้ใหญ่ การแบกรับภาระรับผิดชอบดูแลราชวังแทนบิดา และเผชิญกับการรุกรานของเหล่าเจ้าชายที่หมายปองมารดาและทรัพย์สินของครอบครัว ดูเหมือนเป็นเรื่องยิ่งใหญ่และหนักหนาเกินกว่าที่เจ้าชายเทเลมาคุสจะรับได้ และปัญหาดังกล่าวเป็นสาเหตุให้ เทเลมาคุสเต็มไปด้วยความทุกข์ใจและโศกเศร้าเป็นอย่างมาก เขาระบายความคับแค้นใจออกมา ดังนี้

...ส่วนข้า [เทเลมาคุส] ยังมีอะไรเหลืออีกเล่านอกจากความโหม่นสลดและหยาดน้ำตาแค่เรื่องของพ่อเท่านั้นยังไม่พอ เทวะยังลุ่มความทุกข์ใส่ศีรษะข้าทับทิวเข้าไปอีก บรรดาเจ้าเกาะอันเป็นสมันตรัฐทั้งหลาย ไม่ว่าจะในดัลลิสซิม ในเซเมโนพนาวันซา ซินธุสหรือแม้แต่ดินแดนย่อย ๆ ได้ปกครองแห่งอิทธะเอง ไม่มีผู้ใดเลยที่จะไม่หมายปองแม่ข้า และผลาญทรัพย์ของข้า แม่เองก็ไม่อาจบอกปิดขับไล่คนเหล่านี้ไปหรือตัดสินใจประการใดได้ แม้จะรังเกียจการวิวาทข้าสองก็ตาม เจ้าสามานย์เหล่านี้จึงมากินอยู่สำราญใจในราชสำนักโดยปราศจากความละอายใจ และข้าจะไม่แปลกใจเลย หากพวกมันคิดจะกำจัดข้าเสีย

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 11)

ในระยะแรกของการประสบปัญหาการถูกรุกรานครอบครัว เทเลมาคุสผู้ซึ่งต้องแบกรับความรับผิดชอบภายในครอบครัวแทนบิดาผู้สูญหายไปในการเดินทางไปร่วมรบสงครามทรอย ได้กลายเป็นชายหนุ่มที่เต็มไปด้วยความสิ้นหวังและท้อแท้ จนกระทั่งช่วงเวลาที่เป็นจุดเปลี่ยนแปลงไปสู่การเรียนรู้ที่จะขัดเกลาและพัฒนาจิตใจของเทเลมาคุสเกิดขึ้นเมื่อโอดิสซุสเดินทางกลับมาอิทธะเพื่อสังหารผู้รุกราน โอดิสซุสได้นำประสบการณ์การฟันฝ่าอุปสรรคและอันตรายต่าง ๆ ด้วยจิตใจที่เข้มแข็งและเด็ดเดี่ยวจากโลกแห่งการผจญภัยมาแบ่งปันให้กับเทเลมาคุส โดยบทเรียนที่เขาแสดงให้บุตรชายเห็นคือ ความเข้มแข็งแห่งจิตใจและการรู้จักที่จะอดทนอดกลั้น เพื่อรับมือกับความยากลำบากใจให้จงได้ ดังเช่น การที่โอดิสซุสกำชับต่อบุตรชายในการดำเนินการตามแผนการกำจัดผู้รุกรานว่า “หากข้า [โอดิสซุส] ประสบการณ์ต้อนรับอันท้อแท้ภัยตายในวัง เจ้าต้องข่มใจให้เข้มแข็งเข้าไว้ แม้ว่าพวกมันจะเลือกไล่ข้าออกจากวังโดยกิริยาอันทรามหรือขว้างอาวุธเข้าใส่ เจ้าจงนิ่งทนอยู่อย่างได้วาม” (โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 327)

เทเลมาคุสได้ซึมซับคำสอนของบิดาและเริ่มพัฒนาตัวเองได้ตามลำดับ ดังจะเห็นได้จากเมื่อโอดิสซุสในร่างขอทานปลอมแปลงซึ่งแฝงตัวเข้าราชวังอิทธะถูกอันโดนิอุสหนึ่งในศัตรูทำร้ายร่างกายและบริภาพต่าง ๆ นานา เทเลมาคุสสามารถข่มใจรับมือกับความเจ็บปวดใจได้ ด้วยอาการ “ฝ่ายเทเลมาคุสนั้นเล่า ถึงจะรู้สึกประหนึ่งหัวใจถูกเสียบแทง เมื่อเห็นผู้เป็นบิดาถูกรกระทำหยาบหยามเช่นนั้น ก็ลึกล้ำกลืนอัสสุชนที่เฝ้าขึ้นมาเสีย พลังส่ายเศียรอย่างเงียบบัง” (โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 355)

โอดิสซัสไม่เพียงแต่แสดงบทเรียนความเข้มแข็งแห่งจิตใจให้บุตรชายเรียนรู้ด้วย วาจาเท่านั้น เขาได้ใช้การกระทำของตัวเองที่อดทนและอดกลั้นต่อการถูกทำร้าย และดูถูกดูแคลน นับครั้งไม่ถ้วนในขณะที่ปลอมตัวเป็นขอทาน เป็นเครื่องพิสูจน์ให้เทเลมาคัสได้เห็น และสิ่งเหล่านี้ได้หล่อหลอมให้เทเลมาคัสเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาวะความเป็นผู้ใหญ่อย่างเต็มตัว ซึ่งปรากฏ การเติบโตสู่ความเข้มแข็งแห่งจิตใจของเทเลมาคัส ที่ปรามพฤติกรรมที่หยาบคายของเซซิพัสต่อ โอดิสซัสในร่างขอทานปลอมแปลง ต่อหน้าบรรดาผู้รุกรานทั้งหมด ในบทที่ 20 อารัมภรพแห่ง มิคส์ญูญี ดังนี้

...เทเลมาคัสตวาดใส่เซซิพัสในบัดดลว่า “เป็นการดีสำหรับท่านนะ เซซิพัส ที่พลาดเป้าไป ถึงอาคันตุกะ [โอดิสซัสในร่างขอทาน] ของข้าจะหลบได้เองก็ตามที่ เพราะ ไม่เช่นนั้นละก็ หอกข้าเลียบทะลุตัวท่านแน่ และบิดาของท่านก็จะได้จัดงานศพแทนที่จะ เป็นงานวิวาห์ จงเข้าใจด้วย ข้าไม่ปรารถนาพฤติกรรมหยาบข้าเช่นนี้จากผู้หนึ่งผู้ใดใน เคหาสน์ของข้า บัดนี้ ข้ารู้จักใช้สมองและรู้ผิดชอบชั่วดี ้วยเยาว์เป็นเรื่องในอดีตไปแล้ว”

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 408)

การพิจารณาให้โอดิสซัสเป็นวีรบุรุษผู้กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิด วีรบุรุษของไวเกลอร์ สืบเนื่องมาจาก โอดิสซัสเป็นผู้ที่นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่เทเลมาคัส ด้วยการ เป็นผู้ชี้แนะและช่วยเหลือให้บุตรชายได้เกิดการพัฒนามุมมองและความคิด แต่สำหรับตัวโอดิสซัส เองนั้น ไม่ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เนื่องจาก ในขณะที่โอดิสซัส สวมบทบาทวีรบุรุษผู้ กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น โอดิสซัส คือ ผู้ที่ถึงพร้อมซึ่งคุณสมบัติวีรบุรุษอยู่ก่อนแล้ว และ จากนั้น เขาจึงได้นำประสบการณ์ความอดทน อดกลั้นและความเข้มแข็งของจิตใจที่เขาได้เรียนรู้ จากโลกแห่งการผจญภัยซึ่งเป็นประสบการณ์ตรงของโอดิสซัสที่ได้ประสบในสงครามโจเมตีกรุง ทรอยและการหลงวนเวียนอยู่กลางทะเลอย่างยาวนาน มาแบ่งปันให้เทเลมาคัส เกิดความ เปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปในทางที่ดี

3.5 โอดิสซัสวีรบุรุษทริกลีเตอร์

อาร์คีไทป์วีรบุรุษทริกลีเตอร์ตามแนวคิดของไวเกลอร์ หมายถึงวีรบุรุษที่เอาชนะ ฝ่ายตรงข้ามด้วยไหวพริบและสติปัญญา และในบางสถานการณ์วีรบุรุษประเภทอื่น ๆ จะสวม บทบาทวีรบุรุษทริกลีเตอร์เป็นการชั่วคราว เพื่อเอาชนะศัตรูหรือผู้พิทักษ์ธรณีสัณฐานในโลกแห่งการ ผจญภัย เรื่องราวการผจญภัยของโอดิสซัสปรากฏเรื่องราวที่เด่นชัดเกี่ยวกับการใช้ไหวพริบปฏิภาณ เอาชนะศัตรู ตัวอย่างเช่นการคิดอุบายใช้ม้าไม้ยักษ์พิชิตกรุงทroy ทำให้สงครามที่ยืดเยื้อมากกว่า

10 ลื่นสุดลง และจบด้วยชัยชนะของฝ่ายพันธมิตรกรีก ปรากฏเรื่องราวกลศึกม้าไม้และการล่มสลายของกรุงทรอยในวรรณคดีอียิปต์ ดังนี้

...ในที่สุด โอดิสซียุส เจ้าแห่งกลศึก ก็ให้อูบายนกลม้าไม้ เป็นกลลึงซึ่งแต่เลื่องภัยมาก กลม้าไม้ก็คือ ให้สร้างม้าไม้ตัวมหึมาแล้ววงให้พวกทรอยลากม้าไม้นั้นเข้าเมือง ส่วนในท้องม้าไม้นั้นจะให้ทหารมีฝีมือซ่อนอยู่ เมื่อถึงยามดึกยกอดทหารเหล่านี้จะลอดจากท้องม้าตรงไปเปิดประตู เหล่าทหารกรีกที่รอที่อยู่ก็จะกรุกันเข้าไปไล่ฆ่าฟันประชาชนพลเมือง กลนี้เลื่องอันตรายนัก แต่เป็นไฟโบสุดท้ายที่จะตีเมืองให้แตกได้ มิฉะนั้นพวกกรีกจะต้องยอมรับความพราชัย พาเอาความอัปอายขายหน้ากลับบ้านเมือง พวกขุนศึกออกจะล่งเลใจในอุบายเลื่องอันตรายนของโอดิสซียุส แต่เมื่อเขาอธิบายแผนลวงอันลับซับซ้อน พวกขุนศึกเห็นว่าไม่มีทางอื่นดีไปกว่ากลศึกของโอดิสซียุส ก็ตกลงดำเนินการตามแผน

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน ตำรา ณ เมืองใต้, ม.ป.ป., หน้า 222-223)

ฝ่ายกรีกแสร้งทำเป็นถอนกำลังทหารออกจากกรุงทรอยและส่งชนือน ทหารกรีกคนหนึ่งไปหลอกให้พวกทรอยเชื่อว่า ฝ่ายกรีกหมดกำลังใจและสร้างม้าไม้ยักษ์ไว้เป็นอนุสรณ์บูชาเทวีเอเธนเพื่อขอให้พระองค์คุ้มครองให้พวกเขาเล่นเรือกลับบ้านได้อย่างปลอดภัย และจำต้องสร้างม้าไม้ให้มีขนาดใหญ่มหึมาเพื่อไม่ให้พวกทรอยลากเข้าไปเก็บไว้ในเมืองได้ เพราะถ้าพวกทรอยได้ม้าไม้ยักษ์ไปเป็นเครื่องสักการะแล้ว เทวีเอเธนจะบันดาลให้มีฤทธิ์เดชจนไม่มีเมืองใดสามารถพิชิตกรุงทรอยได้ ซึ่งทำให้พวกทรอยเชื่อสนิทใจและช่วยกันลากม้าไม้ยักษ์เข้าเมือง จนเป็นสาเหตุความล่มสลายของกรุงทรอย ดังนี้

...พวกทรอยตื่นเต้นยิ่งนัก ช่วยกันลากม้าไม้เข้าไปในพระนคร แล้วก็มีการฉลองชัยชนะ เอ็กเกริก ร้องรำทำเพลงดื่มกินกันเมามายตั้งแต่กลางวันจนค่ำ ในที่สุดก็พากันมึนเมา เหนื่อยนอนหลับสลบไสล พอตึกดึกยามที่ทรอยกำลังหลับสนิท ท้องม้าไม้ก็เปิดออก ยกอดทหารกรีกที่ซ่อนตัวอยู่ก็ทะลักออกมา วิ่งไปที่ประตูเมืองซึ่งไม่ได้ปิดแน่นหนา เปิดประตูเมืองให้พวกที่มารอกันอยู่แล้วกรุกันเข้าเมือง เทียวไล่ฆ่าฟันประชาชนเด็กเล็กจุดไฟเผาบ้านเรือนเป็นจวนจนอลหม่านไปทั้งกรุง ไฟลุกโพล่งขึ้นทั่วกรุง ลูกหลานเข้าไปในปราสาทราชวัง เสียงเด็กเล็กและสตรีร้องกรีดกราดด้วยความตกใจ ผู้ชายทรอยตื่นขึ้น

จัวเจีย ไม่ทันรู้ว่าเกิดอะไรขึ้นก็ถูกพวกกรีกพันตายเกลื่อนกล่น หหมดทางสู้รบ ที่เตรียมตัว
 ทันทักจับดาบรวมตัวกันต่อสู้อย่างเด็ดเดี่ยว แต่ไม่ช้าไม่นานก็ถูกฆ่าตาย จนในที่สุด เข้าตรู
 กำลังต่อสู้ของพวกทรอยก็ยุติ พวกแม่ทัพนายกองถูกประหารหมดสิ้น คงเหลือขุนศึกแต่
 ผู้เดียวคือเฮนิสหนีออกจากเมืองได้ อีกคนหนึ่งคือพระนางเฮเลนต้นเหตุแห่งสงคราม
 เทวีอะโฟดิเต ทรงจัดให้พ้นภัย ได้ประสมพระภัสดา คือเจ้าเมเนลอส

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน ตำรา ณ เมืองใต้, ม.ป.ป., หน้า 226)

ตัวอย่างอีกตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ การที่โอดิสซุสใช้ไหวพริบเอาตัวรอดจากโพลีฟิ
 มุสประมุขของไซคลอปส์ เมื่อครั้งหนึ่งกองเรือของโอดิสซุสพลัดเข้าไปในดินแดนของอสูร ลูกเรือ
 บางส่วนถูกสังหาร ส่วนโอดิสซุสและลูกเรือที่ติดอยู่ในถ้ำได้ถูกจับขังไว้ในถ้ำเพื่อกินเป็นอาหาร
 โอดิสซุสได้ใช้อุบายต่าง ๆ นานา ทั้งการลักลอบเก็บไม้มะกอกท่อนใหญ่ไว้เป็นอาวุธ การบอกชื่อ
 ปลอมของตนแก่อสูร รวมถึงการมัดตัวเองและบริวารไว้กับใต้ท้องแกะและแพะเพื่อหลบหนีออก
 จากถ้ำ การใช้ไหวพริบของโอดิสซุสจนสามารถรักษาชีวิตของตนและบริวารไว้ได้มีเรื่องราว ดังนี้

...โอกาสของข้า [โอดิสซุส] มาถึงแล้ว ข้าถือเหยือกแกะจากไม้ไผ่ไว้บรรจุเมรัย
 ปรี้มเดินเข้าไปหามันแล้วเอ่ยขึ้นว่า “นี่แน่ะ ไชคลอปส์ โปรดลองลิ้มเมรัยองุ่นล้างปาก
 หลังจากเสพเนื้อดูเป็นไร ดูซิว่า เป็นเมรัยรสเลิศขนาดไหนที่เราเอาติดเรือมาด้วย ข้านำ
 ติดมือมาเพื่อเป็นเครื่องบรรณาการ โดยหวังว่าท่านจะมีใจกุศลและช่วยเหลือเราในการ
 เดินทางกลับมาตุภูมิ แต่ความเกื้อนทมิฬของท่านนั้นหนักหนากว่าที่เราจะทนรับได้
 อมนุษย์ผู้โหดเหี้ยม ท่านจะหวังให้มีอาคันตุกะจากโลกมนุษย์อีกได้อย่างไร หลังจากได้
 ประกอบทุรกรรมไปดังนี้แล้ว” อสูรไซคลอปส์รับเมรัยไปดื่ม รสชาติอันหอมหวานทำให้มัน
 อารมณ์ดีจนเอ่ยปากขออีกเหยือกหนึ่ง “จงประพடுத்தัวดีโดยเอามาให้ข้าอีกหน่อยซิ
 จงบอกนามของเจ้ามาด้วย เพื่อที่ข้าจะได้มอบของขวัญอันควรค่าให้ เราพวกไซคลอปส์
 มีเมรัยของตนเอง หมักจากองุ่นซึ่งออกงามในเนื้อดินอุดมและฝนฟ้าที่ต้องฤดูกาลใน
 ดินแดนของเรา แต่เมรัยของเจ้านี้กลั่นจากของทิพย์โดยแท้” อสูรไซคลอปส์กล่าวดังนั้น
 ข้าจึงรินเมรัยแดงเข้มให้อีกเหยือกหนึ่ง ข้าเวียนรินเช่นนั้นสามครา และเจ้ายักษ์โหดก็
 กระดกมันจนเกลี้ยง ทั้งสามเหยือก ในที่สุด เมื่อลัมปัญญะของมันเริ่มเลอะเลือนด้วย
 ฤทธิ์เมรัยแล้ว ข้าจึงกล่าวกับมันด้วยความละมุนละม่อมเป็นที่สุดว่า “ไซคลอปส์ท่าน
 ประารถนาจะทราบนามข้า ข้าก็จะบอกให้ฟัง และปรารถนาจะได้ของขวัญที่ท่านบอกว่า

จะให้เป็นเครื่องตอบแทนด้วย นามของข้าคือ *ไม่มีใคร* นั่นแหละเป็นชื่อที่บิดามารดาและ
 มวลมิตรเรียกขานเข้ามาแต่กำเนิด" อสูรไซคลอปส์ตอบข้าด้วยถ้อยตลกที่ทารุณ "บรรดา
 พรอคพวกของเจ้า ข้าจะกิน *ไม่มีใคร* เป็นคนสุดท้าย นี่แหละคือของขวัญที่ข้าจะมอบให้
 เจ้า" เมื่อเอ่ยดังนั้นแล้ว มันก็ล้มคว่ำลงกับพื้นด้วยความเมามาย หน้าหันไปทางหนึ่ง
 ถูกพิชิตโดยนิทราเยี่ยงเดียวกับมนุษย์สามัญทั้งหลาย พิษเมรัยทำให้มันอาเจียนออกมา
 น้ำเมรัยและเศษเหลก ๆ ของเนื้อมนุษย์ไหลทะลักออกมาจากคอหอย ข้าลงมือโดยพลัน
 เอาหาลาวไม้อันนั้นแห่เข้าไปในถ้ำเพื่องให้ครุระอุ และกล่าวกระตุนความกล้าหาญคน
 ของข้า เพื่อให้แน่ใจว่าจะไม่มีใครเกิดพลาดกลัวละทิ้งหน้าที่เสียกลางคัน เมื่อปลายแหลม
 นั้นลุกแดงโชติช่วงจนเกิดจะติดไฟแล้ว ข้าก็ชักมันออกจากกองเพลิงยกตรงไปยังตำแหน่ง
 ที่ผู้ช่วยทั้งสี่เตรียมพร้อมอยู่แล้วทันที สวรรค์บันดาลความกล้าหาญให้พวกเขา ทั้งหมด
 พุ่งไม้มะกอกเลี่ยมแหลมปักเข้าใสนัยน์ตาของอสูรร้าย ในขณะที่ข้าห่มน้ำหนักตัวบิดเต็ม
 แรงจนมันหมุนประหนึ่งส่ววน ปลายแหลมที่ลุกแดงคว้านนัยน์ตาของมันจนกระทั่งเลือด
 ที่ทะลักออกมาเดือดปุดอยู่รอบ ๆ คว้นพวยพุ่งออกมารอบเปลือกตาและคิ้วของมันคลุ้ม
 ไปหมด ความร้อนและแรงคว้านทำลายนัยน์ตาของมันละเอียดจนสุดเป้า ข้านึกถึงเสียง
 ดังเมื่อช่างเหล็กจุ่มขวานหรือผึ้งฉากไม้ที่ฟุ้งหลอมเสร็จแดง ๆ ลงในน้ำเย็น เพื่อให้มันเย็น
 ลง และเหล็กเหนียวแน่น เสียงนั้นเป็นเสียงเดียวกับนัยน์ตาของอสูรร้ายที่ถูกทะลวงนี้
 แหละ มันแผดร้องกัมปนาทสะท้อนสะท้อนไปทั้งถ้ำ จนพวกเราผิงจะถอยออกมาด้วยความ
 ความหวาดหวั่น จากนั้นก็กระซกไม้ที่ปักอยู่ออกด้วยมืออันปั่นป่วน แล้วแผดเสียงร้อง
 เรียกอสูรไซคลอปส์ตนอื่น ๆ ที่พำนักอยู่ในถ้ำแถบนั้น อสูรทั้งหลายพากันมาชุมนุมหน้า
 ถ้ำแล้วถามว่า "ท่านเป็นอะไรไปหรือ โฟลิฟีมุส เหตุใดจึงทำลายความสงบยามราตรีและ
 นิทรากรรมของพวกเราด้วยการตะโกนเยี่ยงนั้น มิใช่ปล้นและทำให้ท่านตื่นขึ้นหรือ หรือ
 ว่ามีใครพยายามจะฆ่าท่านไม่ว่าด้วยกลอุบายหรือกำลังก็ตาม" โฟลิฟีมุสตะโกนตอบ
 ออกไปว่า "โอ สหายทั้งหลาย *ไม่มีใคร* มันวางกลอุบาย ไม่ได้ใช้กำลังด้วย มันทำให้ข้า
 ปางตาย" "ถ้าเช่นนั้น" อสูรตนอื่นตอบด้วยน้ำเสียงที่ต้องการจะยุติเรื่องราว "เมื่อไม่มีใคร
 เล่นงานท่าน และท่านก็พำนักอยู่โดดเดี่ยวเช่นนี้ แสดงว่าท่านต้องป่วยไปแล้วแน่เทียว
 ความป่วยไข้ นั้น มาจากซุสผู้ทรงมหิทธิานุภาพและไม่อาจช่วยได้ ทั้งหมดที่ท่านจะทำได้
 คือสวดภาวนาถึงบิดาของท่าน คือ โพไซดอนพระสมุทร" จากนั้นพวกมันก็พากันกลับไป
 ในขณะที่ข้าแอบหัวเราะอยู่ผู้เดียว ถึงการที่นามปลอมของข้าทำให้มันมีอันเป็นเช่นนั้น
 เจ้าอสูรไซคลอปส์ที่ยังครวญครางด้วยความเจ็บปวด เขี่ยดมือเปปะผลึกเอาหินมึนมา

ที่ปิดทางเข้าอยู่ออกไป แต่ทรุดลงนั่งแล้วความไปรอบ ๆ โดยหวังจะจับพวกเราได้สักคน หากแผ่กายไปกับหมู่แพะแกะ มันคงนึกว่าข้าโง่เสียเต็มประดา ขณะเดียวกันข้าก็พยายามค้นสมองหาวิธีหนีที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ ให้รอดไปได้ทั้งสหายร่วมตายและตัวเอง ด้วย แผนแล้วแผนเล่าผ่านไปโนใจข้า มันเป็นเรื่องเป็นเรื่องตาย ชีวิตพวกเรากำลังคับขัน และนี่คือแผนที่ข้าเลือกปฏิบัติ สัตว์ฝูงนี้มีบางตัวที่ขนาดใหญ่ ขนหนาสวยเป็นสีดำ ข้าเอาเชือกถักที่มันใช้ผูกเป็นเตียงนอนมามัดสัตว์เหล่านี้ติดกันเข้าแถวละสามตัว ข้าให้เพื่อนร่วมตายแต่ละคนเกาะไปได้ห้องตัวที่อยู่กลางใช้อีกสองตัวที่ขนบางข้างเป็นเครื่องป้องกันสำหรับตัวเอง ข้าเลือกแพะใหญ่ที่สุดแล้วเกาะใต้ท้องมันโดยยึดขนยาวเอาไว้อย่างเหนียวแน่น เราออกรุกอยู่ด้วยความกลัวและสั่นสะท้านไปทั้งกาย เมื่ออุษาเทวีกรายมาถึงและแต่งแต้มปากฟ้าบุรพาดด้วยแสงแดงเรื่อ ฝูงสัตว์ก็เริ่มเบียดเสียดที่จะออกไปหากันในห้องหุ่ แต่พวกตัวเมียที่ยังไม่ถูกரிตนมดังเคยต่างยืนร้องกันเซ็งเซ้งข้างคอกของมัน อสุรผู้เป็นนาย ถึงจะอ่อนล้าด้วยความทรมาณจากพิษบาดแผลที่ได้รับ ก็ยังเอื้อมมือลูบไล้บนหลังสัตว์ทุกตัวที่ผ่านไป แต่เจ้ายักษ์เขลาหาว่าไม่ว่า สหายของข้าถูกมัดตรึงกับอกของแกะขนยาวของมัน มิได้ขึ้นบนหลัง ตัวสุดท้ายที่จะผ่านออกไป คือแพะใหญ่ที่หนักไปด้วยขนยาวของมันเองและน้ำหนักตัวของมันเอง...จากนั้นมันก็ปล่อยให้แพะใหญ่ผ่านออกไป และหลังจากเรามาได้ไกลระยะหนึ่ง ข้าก็ทิ้งตัวลงจากท้องแพะแล้วไปช่วยแก้สหายออกจากสัตว์ที่ผูกไว้

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยจักร ชัยมงคล, 2552, หน้า 181-185)

สติปัญญาและความเฉลียวฉลาดของโอดิสซุสนั้น ไม่เพียงแต่ได้รับการยอมรับจากหมู่มนุษย์ด้วยกันเท่านั้น ครั้งหนึ่ง เมื่อโอดิสซุสเดินทางถึงชายฝั่งอิทกะ เขาไม่รีบร้อนและตรงสู่ราชวังเพื่อไปพบหน้าครอบครัวทันที แต่ได้รั้งรอที่จะรับมือกับอุปสรรคที่จะเผชิญ และเมื่อได้ประสบกับกษัตริย์หนุ่มน้อยร่างจำแลงของเทวีโอเธเนที่ประสงค์จะเข้ามาให้ความช่วยเหลือ โอดิสซุสผู้มีความรอบคอบและระแวดระวังจึงไม่ยอมเปิดเผยสถานะประมุขแห่งอาณาจักร แต่ได้เจรจากาถามไถ่ความเป็นไปของบ้านเมือง จนกระทั่งองค์เทวีต้องทรงยอมปรากฏร่างจริงให้เขาได้เห็น และองค์เทวีกล่าวแก่โอดิสซุส ว่า

...ต้องใช้กลไพรายพราวสักเพียงไหนนะ จึงจะเอาชัยเจ้า [โอดิสซัส] ได้ในเชิงเล่ห์กล แม้แต่ทเวะยังยากใจ สหายผู้ดีอันของข้า [เทวियोเน] โอดิสซัสผู้เจ้ามายา ผู้ชาญเชิงเล่ห์กลเสียจน แม้แต่เมื่ออยู่ในมาตุภูมิแห่งตนแล้วยังไม่ปรารถนาที่จะละทิ้งโอกาสในการฝึกฝนเพชฌัญญ์และเชิงมุสาตามที่ตนมีใจรัก แต่พอกันทีเถิด เราทั้งคู่ต่างเป็นผู้ข้าของในเล่ห์กล ในโลกมนุษย์เจ้านั้นหาคู่แข่งมิได้ในฐานะวีรบุรุษและนักพูด ในขณะที่ข้าเด่นกว่าเทพเจ้าองค์ใดทั้งสิ้นในเรื่องการประดิษฐ์คิดค้นและเชาว์ปัญญา

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยจักร ชัยมงคล, 2552, หน้า 271)

ท้ายที่สุด เทวियोเนได้ประกาศยกย่องสติปัญญาของโอดิสซัสว่า “นั่นคือเหตุว่าทำไมข้าจึงทอดทิ้งเจ้ามิได้ในคราเคราะห์ เจ้าเป็นผู้เจริญแล้ว ยิ่งด้วยปัญญา และเป็นตัวของตัวเอง” (โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยจักร ชัยมงคล, 2552, หน้า 274) ด้วยเหตุนี้โอดิสซัสจึงเป็นวีรบุรุษทรกิสเตอร์ที่แม้แต่เทวियोเน เทพเจ้าแห่งปัญญายังให้การยกย่อง

ทั้งนี้ จากการศึกษาอาร์คีไทพ์วีรบุรุษที่ปรากฏในการผจญภัยของโอดิสซัส สรุปได้ว่า โอดิสซัสเป็นวีรบุรุษประเภทที่ไม่เต็มใจในการออกเดินทาง โดยปรากฏเรื่องราวการประกอบภารกิจทางกายมากกว่าภารกิจทางจิตวิญญาณ และโอดิสซัสมีคุณสมบัติเด่น 5 ประเภท ประกอบด้วย วีรบุรุษในฐานะนักรบ วีรบุรุษในฐานะจักรพรรดิ วีรบุรุษในฐานะนักรัก วีรบุรุษผู้กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และวีรบุรุษทรกิสเตอร์

อาร์คีไทพ์วีรบุรุษที่ปรากฏในการผจญภัยของพระอภัยมณี

เมื่อวิเคราะห์เรื่องราวเกี่ยวกับพระอภัยมณีที่ปรากฏในพระอภัยมณีคำกลอนของสุนทรภู่แล้วพบว่าสามารถจำแนกประเภทวีรบุรุษตามเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. เกณฑ์ความเต็มใจในการออกเดินทาง

พระอภัยมณีเป็นวีรบุรุษที่ไม่ได้เลือกที่จะออกเดินทางด้วยตนเอง กล่าวคือเป็นวีรบุรุษที่ไม่เต็มใจจะออกผจญภัย ความเป็นมาแต่เริ่มแรกของพระอภัยมณีคือ การเสาะแสวงหาวิชาความรู้เพื่อเตรียมตัวสืบทอดตำแหน่งกษัตริย์เมืองรัตนินาในภายภาคหน้าต่อจากท้าวสุทนต์ผู้เป็นบิดา อย่างไรก็ตาม วิชาการเป่าปี่ของพระอภัยมณีและวิชาการต่อสู้ด้วยกระบองที่ศรีสุวรรณพระอนุชาเลือกเรียนไม่เป็นที่พอใจของท้าวสุทนต์ เจ้าชายทั้งสองจึงถูกบิดาขับไล่ออกจากบ้านเมืองและเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่โลกแห่งการผจญภัยอย่างไม่ได้เลือกหรือไม่เต็มใจ เนื่องจากทั้งพระอภัยมณี และศรีสุวรรณมีความเสียใจอย่างมากกับการตัดสินใจของท้าวสุทนต์จนถึงกับพากันร้องไห้จนสลบไป ปรากฏเรื่องราวการไม่เต็มใจเข้าสู่การผจญภัยของพระอภัยมณี ดังนี้

...แสนสสารพี่น้องสองกษัตริย์

อภัยศอดสูเสนาใน

พระเชษฐาว่าไอ้พ่อเพื่อนยาก

มาถึงวังยังไม่ถึงสักครึ่งวัน

พระกริ้วกราดคาดโทษว่าโหดเขลา

อยู่ก็อายไพร่ฟ้าประชาชน

แล้วสวมสวดกอดน้องประคองหัตถ์

พระอภัยมณีศรีสุวรรณ

ฝ่ายมหาเสนาพฤตมาตย์

ทั้งสองพินิตินกายระกำใจ

บิดาตรัสโกรธาไม่ปราศรัย

ทั้งน้อยใจผินหน้าปรึกษากัน

สู้ลำบากยากบุกป่าพงาฉันท

ยังไม่ทันทดลองทั้งสองคน

พี่กับเจ้านี้ก็เห็นไม่เป็นผล

ผิดก็ดันดันไปในไพรวัน

สองกษัตริย์โคกทรงกันแสงศัลย์

ก็พากันชวนชนสลบไป

เห็นหน่อนางนิ่งแน่นเข้าแก้ไข

ชลนัยน์แนวนองทั้งสององค์

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 8)

อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาพระอภัยมณีก็ได้เข้าสู่โลกแห่งการผจญภัยที่มีเรื่องราวรูปแบบ ตลอดจนบททดสอบทดลองที่เหมาะสมสำหรับสถานะกษัตริย์ที่ต้องมีเหตุให้พลัดพรากจากครอบครัวและบ้านเมือง และประสบกับอุปสรรค ความยากลำบากซึ่งล้วนเป็นบทเรียนให้พระอภัยมณีเรียนรู้ความเป็นวีรบุรุษที่แท้จริงในภายภาคหน้า

2. เกณฑ์ภารกิจการผจญภัย

เมื่อพิจารณาการผจญภัยของพระอภัยมณีตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสิ้นสุดการผจญภัยพบว่า มีการประกอบภารกิจทางจิตวิญญาณอย่างชัดเจน ซึ่งหมายถึง การที่วีรบุรุษได้เรียนรู้ประสบการณ์ทางจิตวิญญาณของมนุษย์ในระดับเหนือปกติ และเดินทางกลับจากการผจญภัยพร้อมด้วยสาระสารอย่างใดก็ตาม มีการประกอบภารกิจทางกายปรากฏอยู่ในการผจญภัยของพระอภัยมณีด้วยเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงเวลาที่พระอภัยมณีอภิเษกกับนางสุวรรณมาลี และปกครองเมืองผลึกในฐานะกษัตริย์ ซึ่งต้องทำหน้าที่นำทัพต่อสู้กับกองทัพผู้รุกรานหลายต่อหลายครั้ง รวมทั้งการต่อสู้ครั้งสุดท้ายที่พระอภัยมณีจำต้องยกทัพไปปราบปรามมังกรลาคูบุตรของตนกับนางละเวง

อย่างไรก็ดี พระอภัยมณีได้ประกอบภารกิจทางจิตวิญญาณอย่างชัดเจนในช่วงจังหวะชีวิตที่ได้ตัดสินใจสละการดำเนินชีวิตทางโลก ทั้งในแง่ของการครองเรือนและการเป็นผู้นำการปกครองบ้านเมือง โดยหลังจากมอบหมายความรับผิดชอบให้กับบรรดาลูกหลาน พระอภัยมณีจึงออกบวชเป็นโยคี พำนักอยู่ที่เขาลึงคุตรเพื่ออุทิศตนให้กับชีวิตทางธรรม ซึ่งเมื่อครองสถานะนักบวช

อย่างเต็มตัวแล้ว พระอภัยมณีไม่ได้ละทิ้งชีวิตทางโลกโดยสิ้นเชิง แต่ได้นำหลักแห่งสันติและหลักธรรมออกมาเผยแผ่แก่ผู้อื่นเป็นครั้งคราวอย่างเหมาะสมแก่กาลและเทศะ นอกจากนั้น พระอภัยมณียังสอนธรรมะแก่นางเงือก ให้นางรักษาศีล 5 จนนางได้เป็นมนุษย์ในที่สุด จึงอาจกล่าวได้ว่าพระอภัยมณีคือ ผู้ชี้แนะให้นางเงือกมีโอกาสได้เกิดประสบการณ์การเดินทางสู่ด้านในตนเอง หรือการประกอบภารกิจทางจิตวิญญาณ จนทำให้นางเงือกซึ่งเดิมที่มีสถานภาพเป็นสัตว์ประเภทหนึ่ง ได้เรียนรู้การขัดเกลาจิตใจด้วยการรักษาศีล 5 จนพัฒนาสู่สภาวะที่สูงขึ้น คือการได้เป็นมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่า เส้นทางมัจจุภัยของพระอภัยมณีแม้จะเริ่มต้นด้วยการต่อสู้ แ่่งชิงและการทำสงครามซึ่งเป็นการประกอบภารกิจทางกาย แต่ท้ายที่สุดแล้ว ชีวิตของพระอภัยมณีได้ดำเนินมาสู่เส้นทางธรรม และการออกบวชของพระอภัยมณี คือ การประกอบภารกิจทางจิตวิญญาณของวีรบุรุษ พระอภัยมณีเดินทางสู่ด้านในจิตใจของตนเอง เพื่อที่จะเรียนรู้และรู้จักตัวตนอย่างถ่องแท้ และในที่สุดพระอภัยมณีได้ค้นพบความปรารถนาที่แท้จริงในการหันหน้าสู่ชีวิตทางธรรม

3. เกณฑ์คุณสมบัติเด่น

เมื่อพิจารณาการมัจจุภัยของพระอภัยมณีตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสิ้นสุดการมัจจุภัย พบว่า พระอภัยมณีมีคุณสมบัติเด่น ดังนี้

3.1 พระอภัยมณีวีรบุรุษในฐานะนักรบ

จากการที่เส้นทางมัจจุภัยของพระอภัยมณีประสบกับเรื่องราวความขัดแย้ง สงครามและการต่อสู้มาโดยตลอด ซึ่งมีมูลเหตุมาจากการแย่งชิงนางสุวรรณมาลีระหว่างพระอภัยมณีและอุศเรน ที่ได้ทำให้เกิดสงครามการล้างแค้นระหว่างเมืองผลึกและกรุงลงกาอย่างไม่จบสิ้น ติดตามมา อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า การทำสงครามของพระอภัยมณีทุกครั้งจะเป็นไปเพื่อการป้องกันบ้านเมืองจากข้าศึกเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีเรื่องการแสวงหาอำนาจและความมั่งคั่งส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง

พระอภัยมณีในฐานะแม่ทัพใหญ่เมืองผลึกทำสงครามกับข้าศึกจากเมืองต่างชาติต่างภาษา จำนวนทั้งหมด 5 ครั้ง คือ การรบกับอุศเรนบุตรเจ้าเมืองลงกา การรบกับเจ้าละมานพวักขัณษัณห์ ท้าพอาสานางละเวง การรบกับศึกเก้าทัพอาสานางละเวง การยกทัพไปปราบปรามเมืองลงกาของนางละเวง และการยกทัพมาปราบปรามทัพพมังคลา บุตรในไส้ที่เกิดกับนางละเวง

การทำสงครามของพระอภัยมณีในฐานะกษัตริย์ผู้ครองเมืองผลึก ดำเนินไปภายใต้เงื่อนไขเดียวคือการรบเพื่อป้องกันตัว ดังเช่น การเตรียมรับศึกใหญ่ครั้งแรกที่ทัพอุศเรนจะยกมาโจมตีเพื่อล้างแค้นที่เคยพ่ายแพ้ในสมุทในอดีต ดังนี้

...อุศเรนเห็นจะกลับมาทำศึก
 เร่งตั้งป้อมซ่อมแปลงกำแพงไว้
 ทั้งม้ารถขสารทหารรบ
 ทั้งปากใต้ฝ่ายเหนือเร่งกะเกณฑ์
 ให้อาลักษณ์แต่งทำรับคำสั่ง
 แล้วบอกไปให้เมืองเอกโทตรี
 ทั้งล่องหนทนคงเข้ายังยุทธ
 รู้ตำราฟ้าดินลั่นขานาญ
 ให้มาเป็นข้าเฝ้าเราจะเลี้ยง
 ต่างเห็นชอบนอบนบเคารพรับ

เหมือนเรานึกมันคงอย่าสงสัย
 เกณฑ์พวกไพร่พลหัดให้ชัดเจน
 ให้รู้รบทำทางทั้งตั้งเข่น
 ออกตระเวนแวนแคว้นแดนบุรี
 ไปปิดทั้งประตูบุรีศรี
 ว่าใครมีวิทยาวิชการ
 เพลงอาวุธเข้มแข็งกำแหงหาญ
 ประกอบการกลศึกที่ลึกลับ
 ให้ชื่อเสียงรุ่มเรื่องเครื่องประดับ
 เสด็จกลับเข้าปราสาทราชวังฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 342)

การรบเพียงครั้งเดียวที่พระอภัยมณีเป็นฝ่ายนำทัพไปโจมตีคู่ต่อสู้คือการยกทัพไปเมืองลังกา ซึ่งสาเหตุของการรบครั้งนี้คือ พระอภัยมณีต้องการยุติสงครามที่ยืดเยื้อและสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวเมืองผลึก เนื่องจากเมืองผลึกถูกเหล่ากองทัพอาสาที่บรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่ต้องการจะอภิเษกกับนางละเวงรุกรานไม่ขาด พระอภัยมณีจึงตัดสินใจว่าไม่มีทางอื่นนอกจากการปราบปรามทัพลังกาอย่างเด็ดขาด ดังปรากฏในบทแสดงความคิดของพระอภัยมณีในการปราบปรามกรุงลังกา ดังนี้

...พระอภัยได้สดับกลับวิตก
 จึงปรึกษาข้าเฝ้าเหล่าเสนา
 จะเชิญท้าวดาวแดนทั้งแสนภพ
 จួយประมาทพลาดพลั้งเหมือนครั้งนี้
 เราตรงตริกันีกว่าน่าจะข้าม
 ล้อมลังกาฆ่านายให้วายชนม์

ศึกจะยกข้ามเมืองเนื่องหนักหนา
 นางวันเพ็ญยังเป็นสาวสิบเก้าปี
 มารุมรบเมืองผลึกดังศึกผี
 ชาวบุรีราษฏรจะร้อนรน
 ไปปราบปรามแวนแคว้นแดนสิงหล
 เหมือนดัดต้นเสียแล้วปลายก็ตาย

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 507)

3.2 พระอภัยมณีวีรบุรุษในฐานะจักรพรรดิ

เรื่องราวการผจญภัยของพระอภัยมณีได้แสดงให้เห็นบทบาทที่เชื่อมโยงกันระหว่างคุณสมบัติความเป็นวีรบุรุษในฐานะนักรบและวีรบุรุษในฐานะจักรพรรดิ กล่าวคือ ในยุคสมัยที่พระอภัยมณีเป็นกษัตริย์ปกครองกรุงผลึกนั้น เป็นช่วงเวลาที่ยุทธการบ้านเมืองอยู่ในบรรยากาศการศึกสงครามโดยตลอด ดังนั้นพระอภัยมณีได้สวมบทบาทวีรบุรุษที่ทำหน้าที่นักรบต่อสู้กับศัตรูที่น่าเกรงขามและเป็นอันตราย ไปพร้อมกับการดูแลปกครองบ้านเมืองให้ปลอดภัยและร่วมเย็นสงบสุขควบคู่กันไป ซึ่งปรากฏให้เห็นว่าพระอภัยมณีปกครองบ้านเมืองด้วยการเสาะแสวงหาผู้มีความรู้ในด้านต่าง ๆ ให้เข้ามาทำงานราชการ ดังปรากฏในบทบรรยายพระอภัยมณีจัดการปกครองเมืองผลึก ดังนี้

...ฝ่ายเสนามาทำทุกตำแหน่ง
เขียนลิขิตปิดทวารทุกบานบัง
บ้างก่อป้อมซ่อมแปลงกำแพงใหญ่
กองตระเวนเกณฑ์นาวาอาสาจาม
ฝ่ายฝูงคนชนบททุกบ้านช่อง
ทั้งขอบคันจันตประเทศทุกเขตแคว้น
รู้รับสั่งหนังสือที่ลือเล่า
ต่างเหิมฮึกศึกษาวิชาการ
บรรดาคนทนคณรงค์รับ
มาขอเขาเกลี้ยกล่อมน้อมประณต
ทั้งเลื้อผ้าสารพัดเบียดหัวดแจก
ล้วนคนดีมีวิชาสารพัน

อาลักษณ์แต่งเรื่องความตามรับสั่ง
แจกไปทั่วหัวเมืองตามเรื่องความ
บ้างฝึกไพร่หัดลองที่ห้องสนาม
เที่ยวตรวจตามอ่าวสมุทรจนสุดแดน ฯ
ย้อมเนืองนองนับโอดเป็นโกฏแสน
อเนกแน่นได้เหนือเหลือประมาณ
ว่าผ่านเกล้าเกลี้ยกล่อมซ่อมทหาร
จะคิดอ่านเอาเจียดเกียรติยศ
รู้หลักหลบช่องหนมนต์สะกด
กระทำทดลองได้ให้รางวัล
ตามแผนกพวกพ้องเป็นกองชั้น
มาทุกวันนี้ได้วายถวายเป็นตัว ฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 343-344)

การปกครองบ้านเมืองให้ปลอดภัยจากศัตรูต่างเมืองของพระอภัยมณีนี้เอง ทำให้พลเมืองชาวผลึกเกิดความปิติยินดีต่อบทบาทผู้นำบ้านเมืองของพระอภัยมณีเป็นอย่างยิ่ง ความปิติยินดีของประชาชนเมืองผลึกปรากฏในพระอภัยมณีคำกลอนของสุนทรภู่ ดังนี้

...แต่นั้นมาข้าเฝ้าเหล่าอำมาตย์
ว่าทรงฤทธิ์คิดบำรุงซึ่งกรุงไกร
ข้าแผ่นดินยินดีเป็นที่ยิ่ง

พระราชารัฐรู้แจ้งแกล้งไข
น้ำพระทัยรักผู้วิวิชา
ชั้นผู้หญิงก็รักเสียนักหนา

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 350)

3.3 พระอภัยมณีวีรบุรุษในฐานะนักบุญ

พระอภัยมณีมีคุณสมบัติวีรบุรุษในฐานะนักบุญ จากการเป็นนักบวชผู้นำ
หลักธรรมเทศน์เพื่อช่วยเหลือและชี้แนะให้ผู้อื่นพบหนทางดับทุกข์ ตัวอย่างเรื่องราวพระอภัยมณี
วีรบุรุษในฐานะนักบุญ ได้แก่ การที่พระอภัยมณีออกบวชและประกาศสัจธรรมว่าด้วยวิญญูสงสารของ
ชีวิตมนุษย์ตามหลักศาสนา ปากกฏการประกาศหลักการแห่งการละกิเลสเพื่อสันติสุขของชีวิต

...พระขึ้นบนมณฑิยวิเชียรรัตน์
ทรงเครื่องขาวดาวสประณตกร
แล้วจัดจีบกลีบขุภากรักษาพรต
สอดสวมด้วยสายธูราประจำทรง
ถือพัทธวาลวิชนีแล้วลีลาศ
พร้อมโอรสยศยงพระวงศ์วาน
ทรงแก้ไขในข้อพระบรมมัตถ์
ย้อมสะสมถมจังหวัดปัตถพี
พระนิพพานเป็นสุขสิ้นทุกขีร้อน
สิ้นถวิลสิ้นทุกข์เป็นสุขสบาย
ทั้งแก่เฒ่าสาวหนุ่มย้อมลุ่มหลง
เป็นผิวเมื่อยเคลียคลอครันมรณา
จงหวังพระปรมาศิวาโมกข์
เสวยสุขทุกเวลาทิวาวัน
แต่บรรดามาพึ่งอยู่ทั้งสิ้น
สิ้นสมุทเจ้าจงพาพลากร

จึงปละเปลื้องเครื่องกษัตริย์ประภัสสร
อุทุมพรทับเคียงเจียรงองค์
เป็นดาบสนุตรพรหมสมประสงค์
ตั้งดำรงศีลห้าสมาทาน
ขึ้นนั่งอาสนอิศรามุกดอาหาร
โปรดประทานเทศนาตามบาลี
วิสัยสัตวสันนิบาตพิภพล้วนศพลี
ไพร่ผู้ดีที่เป็นคนไม่พันตาย
เปรียบเหมือนนอนหลับไม่ฝันท่านทั้งหลาย
มีร่างกายอยู่ก็เหมือนเรือนโรคา
ด้วยรูปทรงกลมเล่ห์เสนาหา
ก็กลับว่าผีสงเหินห่างกัน
เป็นสิ้นโคกลิ้นสุดมนุษย์สวรรค์
เหลือจะนับกับกาลปีพุทธันดร
จงถือศีลภิกขุโณสุโมสร
ไปถิ่นฐานนันทเหมือนก่อนมา ฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 1271-1272)

อีกตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ การที่พระอภัยมณีสอนให้นางเงือกรักษาศีล 5 จนนางได้เป็นมนุษย์ ปรากฏข้อความดังนี้ “ส่วนนางมัจฉาตั้งแต่พระอภัยมณีไปสอนให้รักษาศีล 5 ก็อุตสาห์รักษาอย่างเคร่งครัดมิได้ต่างพร้อย และอุตสาห์ขึ้นมาฟังคำสั่งสอนพระโยคีย์อยู่เสมอ จนร้อนถึงพระอินทร์ลงมาตักตวงให้ นางมัจฉาก็ได้อัตภาพเป็นมนุษย์” (สุนทรภู่, 2517, หน้า 1300)

การออกบวชของพระอภัยมณี มีลักษณะแตกต่างไปจากการออกบวชของผู้ที่มุ่งแสวงหาความหลุดพ้น ดังเช่น บรรดาโยคีในศาสนาฮินดูที่เมื่อบรรลุหลักธรรมแล้ว มักจะปลีกตัวแยกออกไปและไม่หวนคืนกลับมาเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกหรือสังคมอีกเลย แต่พระอภัยมณีนั่นได้เลือกแนวทางที่เชื่อมโยงระหว่างโลกแห่งวิญญูสงสารและโลกทางธรรมไว้ด้วยกัน โดยการนำหลักธรรมทางศาสนาออกเผยแผ่และช่วยเหลือผู้คนในบางวาระ

3.4 พระอภัยมณีวีรบุรุษทริภุชเชอร์

พระอภัยมณีมีคุณสมบัติพิเศษประการหนึ่งคือ การใช้ความเฉลียวฉลาดเป็นเครื่องมือปูทางไปสู่ความสมบูรณ์แบบหรือแม้กระทั่งการมีชัยเหนือศัตรูหรือฝ่ายตรงข้าม ปรากฏเรื่องราวการใช้สติปัญญาของพระอภัยมณี ตัวอย่างเช่นการที่พระอภัยมณีวางอุบายแก้แค้นตีความความฝันของนางยักษ์ว่าเป็นเคราะห์ร้าย และหลอกให้นางยักษ์ไปถือศีลอดอาหารในป่าเป็นเวลาสามวันสามคืนเพื่อที่พระองค์จะได้หลบหนี พระอภัยมณีนั่นต้องการจะพาลินสมุทหลบหนีออกจากถ้ำได้ท้องทะเลของนางยักษ์มีเลื้อ ซึ่งพระอภัยมณีนั่นถูกนางมีเลื้อจับตัวมาไว้ให้ถ้ำได้ท้องทะเลและจำใจอยู่ร่วมฉันสามีภรรยากับนาง จนมีบุตรด้วยกันหนึ่งคนคือสินสมุทร และพบว่า ระหว่างการถูกกักขังครั้งนี้ พระอภัยมณีอับจนหนทางเป็นอย่างมาก เนื่องจากนางยักษ์มีเลื้อเป็นปิศาจที่ดุร้ายและมีพลังกำลังมหาศาลยากที่พระอภัยมณีจะต่อกรได้ และเมื่อมีโอกาสพบกับเงือกสองสามีภรรยาที่อาสาจะพาหนีและแนะนำให้พระอภัยมณีหาทางถ่วงเวลานางยักษ์โดยการหลอกให้นางไปค้างคืนในป่า พระอภัยมณีจึงออกอุบายตีความแก้แค้นร้ายที่นางนำมาปรึกษาว่า หมายถึงนางยักษ์กำลังมีเคราะห์และแนะนำให้นางไปถือศีลและอดอาหารในป่าเป็นเวลาสามวันสามคืน ซึ่งอุบายนี้สามารถช่วยถ่วงเวลาการติดตามไล่ล่าของนางยักษ์ จนพระอภัยมณีและพวกสามารถหลบหนีไปขอความช่วยเหลือจากฤๅษีแห่งเกาะแก้วพิสดาร ดังนี้

...พระพิฆเนศวรนางนาคะนึ่งหมาย
เห็นจะไปได้ตลอดรอดชีวี
พอได้ช่องลองลงดูตามเล่ห์
จึงกล่าวแก้แค้นสร้างเสพทุบาย

ซึ่งฝันร้ายก็เพราะจิตเราคิดหนี
แต่นางมีเลื้อนั้นจะอันตราย
สมคะเนจะได้ไปดังใจหมาย
เจ้าฝันร้ายนักน้องต้องตำรา

อันเทวัญนั้นคือมัจจุราช
แล้วเสแสรงแกลังทำปิบน้ำตา
แม่นล้นสูญบุญนางในปางนี้
จะกอดศพชนหน้าไศกาลัย
นึกจะใคร่สะเดาะพระเคราะห์เจ้า
เหมือนนอนง้อขอชีวิตแก่เทวัญ
นางมีเชื้อเชื้อถือรื้อประณต
ตามตำราสารพัดไม่ขัดคำ
พระฟังคำล่ำลาญสำเร็จคิด
ตำรานั้นแต่ครั้งเมรุไกร
ให้ไปอยู่ผู้เดียวที่ตีนเขา
ถ้วนสามคืนสามวันจะบันดาล

จะหมายมาดเอาชีวิตริษยา
อนิจจาเจียวใจหายเจียวสายใจ
ไม่มีที่พึ่งพาจะอาศัย
ระกำใจกว่าจะม้วยไปด้วยกัน
พอบรรเทาโทษาที่อาสัญ
กลัวแต่ขวัญเนตรพี่จะมีท่า ฯ
พระทรงยศจงช่วยชุบอุปถัมภ์
ช่วยแนะนำอนุถอยยาสูญใจ ฯ
จึงว่าผิดสายสมรหาสอนไม่
ว่าถ้าใครฝันร้ายจะวายปราณ
แล้วอดข้าวอดปลากระยาหาร
ให้ล่ำลาญรอดตายสบายใจ ฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 139-140)

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ พระอภัยมณีมักใช้ปีซึ่งเป็นอาวุธประจำตัวทำให้ตนได้ในสิ่งที่ต้องการ ความพิเศษของเพลงปีของพระอภัยมณีคือ สามารถโน้มน้าวใจคนให้หลงใหลและเคลิบเคลิ้มในรูป รส กลิ่น เสียง ดังที่พินทราภรณ์รามราชครูเฒ่าได้สอนพระอภัยมณี ความว่า

...ถ้าแม่นว่าข้าศึกมันโถมจับ
เอาปีเป่าเล่าโลมน้ำใจคน
คือ รูป รส กลิ่น เสียง เคียงลัมผัส
ให้ใจอ่อนนอนหลับดังวายปราณ

จะรบบรับสารพัดให้ขัดสน
ด้วยเล่ห์กลโลกาห้าประการ
เกิดกำหนดลุ่มหลงในสงสาร
จึงคิดอ่านเอาชัยเหมือนใจจง

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 6)

ในเวลาต่อมา ปีได้กลายเป็นอาวุธคู่ใจที่ทำให้พระอภัยมณีมีชัยต่อศัตรูได้หลายต่อหลายครั้ง เช่น การเป่าปีสังหารนางยักษ์ผีเสื้อ การจับตัวเจ้าละมานที่อาสายุกทัพมาตีเมืองผลึกแทนนางละเวง และการเป่าปีสะกดทัพลังกา เป็นต้น แม้กระทั่งการพิชิตใจนางละเวง พระอภัยมณีก็ใช้ปีเป็นเครื่องมือนำทางไปสู่ความสมหวัง กล่าวคือ แต่เดิมนั้น จิตใจของนางละเวงมีแต่คิดค้นพระอภัยมณีซึ่งเป็นสาเหตุการตายของบิดาและพี่ชาย แต่เมื่อทั้งสองได้มีโอกาสพบกันครั้งแรก

กลางสนามระหว่างทัพเล็กและทัพเมืองลังกา และพระอภัยมณีได้เป่าปี่เกี่ยวพาราสี จนทำให้ทั้งสองคนต่างตกหลุมรักกันและกัน

นอกจากความชาญฉลาดของพระอภัยมณีที่ได้เลือกเรียนวิชาการเป่าปี่ซึ่งมีไม้ตายอยู่ที่ “เอาปี่เป่าเล่าโลมน้ำใจคน ด้วยเล่ห์กลโลกาห้าประการ” (สุนทรภู่, 2517, หน้า 6) นับตั้งแต่แรกเริ่มที่ตัดสินใจเสาะแสวงหาวิชาความรู้ประดับตัว และต่อมาพระอภัยมณีได้เฉลยให้สามพราหมณ์ฟังถึงคุณค่าของวิชาการดนตรีว่า “อันดนตรีมีคุณทุกอย่างไป ย่อมใช้ได้ดังจินดาคำบุรินทร์” (สุนทรภู่, 2517, หน้า 12) จนกระทั่งเรียนรู้การเป่าเพลงปี่อย่างเชี่ยวชาญจนสามารถใช้ปี่เป็นอาวุธได้ตั้งใจหมาย ไม่ว่าจะเป็นเพื่อเอาชนะศัตรูหรือฝ่ายตรงข้ามโดยไม่ต้องใช้กำลังและเกิดการเสียเลือดเนื้อ รวมถึงการพิชิตใจนางละเวงแล้ว พระอภัยมณีนับได้ว่า นอกจากจะเป็นวีรบุรุษทรวิศเตอร์แล้ว พระอภัยมณียังเป็นวีรบุรุษผู้มีศิลปะอย่างสูง ที่ได้นำความฉลาดแห่งสติปัญญามาเพิ่มเติมศักยภาพใส่เข้าไปในอาวุธที่ตนมีอยู่ให้มากยิ่งขึ้นไปอีก โดยสังเกตได้จากหลายครั้งที่พระอภัยมณีเป่าปี่ด้วยการใช้ท่วงทำนองและเนื้อเพลงที่สะท้อนเข้าไปกระทบถึงกันบึงของความรู้สึกของคนอื่น ๆ ณ ช่วงเวลาที่เหมาะเจาะลงตัว รวบรวมว่าตนเองได้ไปนั่งอยู่ในใจของผู้คนเหล่านั้น ดังเช่น พระอภัยมณีเป่าปี่สะกดทัพลังกาที่ล้อมรถทรงของพระอภัยมณีไว้ โดยใช้เพลงปี่ที่โน้มน้าวให้เหล่าทหารที่จากบ้านเรือนมานาน ได้หวนนึกถึงครอบครัวและคนข้างหลังที่พวกเขาจากมา จนเหล่าทหารฝ่ายลังกาซาบซึ้งในเพลงปี่และพากันทิ้งอาวุธและหลบไหลกันไปหมดทุกคน ดังนี้

...ฝ่ายองค์พระอภัยตกใจรีบ

ข้างพวกเขาเผอเรื่อเหลือกำลัง

ดูทัพหน้าขวายหายไปตามด

ตกพระทัยในอารมณ์ไม่สมประดี

วิเวกหวีดกรีดเสียงลำนึงสนั่น

ให้หวิววาทราบทรวงต่างง่วงง

พระโหยหวนครวญเพลงวังเวงจิต

ว่าจากเรือนเหมือนนกกมาจากรัง

ถึงยามค่ำย่ำส้องจะร้องให้

ไ้อยามดึกดาวเคลื่อนเดือนก็คล้อย

หนาวอารมณ์ลมเรื่อยเรื่อยเฉื่อยขึ้น

เห็นศึกกลับโอบล้อมเข้าล้อมหลัง

ฝ่ายฝรั่งรบรุกมาทุกที

เขาล้อมรถทรงไว้มิให้หนี

จึงทรงปี่เป่าห้ามปรามณรงค์

คนขยับยืนชิงตะลึงหลง

ลืมนรงค์รบสู้เสียหุพัง

ให้คนคิดถึงถิ่นถวิลหวัง

อยู่ข้างหลังก็จะแลชะแฉ่คอย

รำพึงไร้อุปการจะหวนละห้อย

น้ำค้างย้อยเย็นฉ่ำที่อัมพร

ระรวยรินรินรินกลิ่นเกสร

แสนสงสารบ้านเรือนเพื่อนที่นอน
 วิเวกแว่วแจ้วเสียงลำเนียงปี่
 ลงนั่งโยกโงกหลับทับตนเอง
 จังหรีดหรีดถึงลัดว่สัดเจียบ
 น้ำค้างพรหมลมสัดไม่กวัดไกว

จะอาวรณ์อ้างว้างอยู่วังเวง
 พกโยธีทิ้งทวนชนวนเขนง
 เสนาะเพลงเพลินหลับระงับไป
 เย็นยะเยิบห่อหมกหญ้าพุกษาไสว
 ทั้งเพลิงไฟไหม้ซาบไม่วาบวู ๕

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 528-529)

กล่าวได้ว่าพระอภัยมณีคือวีรบุรุษทริศเตอร์ ไม่ว่าจะในยามใช้ปี่หรือยามปราศจากปี่ซึ่งเป็นอาวุธคู่ใจ พระอภัยมณีก็ยังอาศัยความเฉลียวฉลาดหลอกล่อให้นางยักษ์หลงกล และยังเมื่อเลือกเรียนวิชาการเป่าปี่เป็นความรู้ประจำตนก็เกี่ยวกับการใช้ของดีของวิเศษประจำตัว ด้วยคิดปะชั้นสูงด้วยแล้ว ยิ่งเพิ่มความได้เปรียบทำให้พระอภัยมณีชัยไปกว่าครึ่ง

จากการศึกษาอาร์ตทิโพวีรบุรุษที่ปรากฏในการผจญภัยของโอดิสซุสและพระอภัยมณี เมื่อพิจารณาด้วยเกณฑ์ความเต็มใจในการออกผจญภัยจะพบว่า ทั้งโอดิสซุสและพระอภัยมณีเป็นวีรบุรุษลักษณะเดียวกันคือ วีรบุรุษประเภทที่ไม่ได้เลือกที่จะออกผจญภัย หรือไม่เต็มใจที่จะออกเดินทาง แต่ได้ประสบสถานการณ์หรือความจำเป็นบางอย่างที่ทำให้ต้องออกเดินทาง

เมื่อพิจารณาตามเกณฑ์ภารกิจการผจญภัย พบว่า การผจญภัยของโอดิสซุสส่วนใหญ่เป็นการประกอบภารกิจทางกาย โดยมีการประกอบภารกิจทางจิตวิญญาณแทรกอยู่ในการประกอบภารกิจทางกายด้วย ในขณะที่การผจญภัยของพระอภัยมณีเป็นการประกอบภารกิจทางจิตวิญญาณเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่มีการประกอบภารกิจทางกายในฐานะกษัตริย์สอดแทรกเข้ามาเป็นระยะ

เมื่อพิจารณาจากเกณฑ์คุณสมบัติเด่น พบว่า โอดิสซุสมีคุณสมบัติของวีรบุรุษตามแนวคิดของแคมป์เบลล์และไวกเลอร์ 5 ประเภท ได้แก่ วีรบุรุษในฐานะนักรบ วีรบุรุษในฐานะจักรพรรดิ วีรบุรุษในฐานะนักรัก วีรบุรุษผู้กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และวีรบุรุษทริศเตอร์ สำหรับพระอภัยมณีนั้นมีคุณสมบัติอาร์ตทิโพวีรบุรุษตามแนวคิดของแคมป์เบลล์และไวกเลอร์ 4 ประเภท ได้แก่ วีรบุรุษในฐานะนักรบ วีรบุรุษในฐานะจักรพรรดิ วีรบุรุษในฐานะนักบุญ และวีรบุรุษทริศเตอร์ ทั้งนี้ พระอภัยมณีและโอดิสซุสมีคุณสมบัติเด่นที่ตรงกัน 3 ประเภท คือ วีรบุรุษในฐานะนักรบ วีรบุรุษในฐานะจักรพรรดิ และวีรบุรุษทริศเตอร์

2. การศึกษาอาร์คีไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติ

แนวคิดเกี่ยวกับอาร์คีไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติของโจเซฟ แคมป์เบลล์

แคมป์เบลล์กล่าวถึงความหมายของคำว่าความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติว่า หมายถึง ความปกป้องคุ้มครองที่มีให้กับวีรบุรุษ จากผู้มีพลังเหนือธรรมชาติซึ่งมักจะมอบของขวัญ เพื่อช่วยให้วีรบุรุษผ่านพ้นอุปสรรคและอันตรายของการผจญภัย ซึ่งความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในเทพนิยาย เรื่องเล่า และในเทพปกรณัมเรื่องต่าง ๆ ทั่วทุกมุมโลกนั้น มักปรากฏในรูปลักษณะของเพศหญิงเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยอาจจะปรากฏเป็นหญิงชราหน้าตาอัปลักษณ์ หรือมารดาอุปถัมภ์ และมักจะมอบของขวัญให้แก่วีรบุรุษเพื่อพิชิตศัตรูและบรรลุมารกิจการผจญภัย ถ้าเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความช่วยเหลือของพลังเหนือธรรมชาติที่เป็นเพศหญิงในเทพนิยายยุโรป เช่น ตำนานของนักบุญหญิงต่าง ๆ ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติจะปรากฏในรูปลักษณะของ “หญิงนิรมล” (Virgin) แคมป์เบลล์ชี้ให้เห็นว่าธรรมชาติของความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติเพศหญิงนั้น มักให้การสนับสนุนและคำจูงการกิจใหญ่หรือภารกิจสำคัญของการผจญภัย สิ่งสำคัญคือวีรบุรุษนักผจญภัยต้องมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจต่อความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติอย่างแท้จริง เขาเหล่านั้นจึงจะได้รับความปกป้องคุ้มครองตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสิ้นสุดการผจญภัย (Campbell, 1973, pp. 69-72)

สำหรับความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่เป็นเพศชายนั้น แคมป์เบลล์อธิบายว่า มักปรากฏให้เห็นไม่มากเท่ากับความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่เป็นเพศหญิง อย่างไรก็ตาม การปรากฏของอาร์คีไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่เป็นเพศชายตามเทพนิยายต่าง ๆ อาจพบเห็นได้ในรูปลักษณะของเพื่อนร่วมทาง พ่อมด ฤๅษี คนเลี้ยงแกะ ช่างเหล็ก เป็นต้น เพื่อมอบของขวัญ และให้คำแนะนำที่จำเป็นต่อการผจญภัยของวีรบุรุษ และสำหรับความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติเพศชายในเรื่องเล่าระดับสูงอย่างเทพปกรณัม มักปรากฏในรูปลักษณะของครู ผู้พาข้ามฟาก (Ferryman) และผู้นำดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่ยมโลก ในเทพปกรณัมกรีก ได้แก่ เทพเจ้าเฮอรัลเมส-เมอร์คิวรี (Hermes-Mercury) ในเทพปกรณัมอียิปต์ คือ เทพเจ้าธอธ (Thoth) และเทพปกรณัมในคริสต์ศาสนา คือ พระจิต (Holy-Ghost) เป็นต้น (Campbell, 1971, pp. 72-73)

นอกจากนี้ แคมป์เบลล์ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการที่ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติได้มอบของขวัญให้แก่วีรบุรุษเพื่อใช้ในการผจญภัยว่า การมอบนั้นมีความหมายครอบคลุมถึงการมอบสิ่งที่เป็นความรับผิดชอบทางจิตให้แก่วีรบุรุษ ทำให้วีรบุรุษเรียนรู้ที่จะมีความรับผิดชอบต่อที่กว้างขวางยิ่งขึ้น แม้ขยายไปสู่สิ่งต่าง ๆ และคนอื่น ๆ นอกเหนือไปจากความยึดมั่น

เพียงแค่เรื่องราวของตนเองเพียงอย่างเดียว แคมป์เบลล์กล่าวไว้ว่า “เขา [ผู้มีพลังเหนือธรรมชาติ] ไม่ได้มอบเพียงเครื่องมือที่เป็นวัตถุเท่านั้น แต่มอบความรับผิดชอบทางจิตและศูนย์กลางทางจิตให้แก่วีรบุรุษด้วย ความรับผิดชอบนั้นก้าวไปเกินกว่าระบบแห่งเจตจำนงล้วน ๆ ของคุณ คุณเป็นหนึ่งในเหตุการณ์นั้น (Campbell, 1991, p. 180 อ้างอิงใน บารนี บุญทรง, 2551, หน้า 303) ทั้งนี้ การศึกษาอาร์คีไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่ปรากฏในการผจญภัยของโอดิสซุสและพระอภัยมณี ผู้วิจัยจะศึกษาจากแนวคิดของแคมป์เบลล์เป็นหลัก ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

อาร์คีไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่ปรากฏในการผจญภัยของโอดิสซุส

จากการศึกษาอาร์คีไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่ปรากฏในการผจญภัยของโอดิสซุส พบว่า โอดิสซุสได้รับความช่วยเหลือจากเทพเจ้าหรือผู้ที่ได้รับการยกย่องเหมือนเป็นเทพเจ้าทั้งสิ้น ได้แก่ เทพเจ้าเอโอลุส เทพเจ้าเฮอร์เมส เทวีเซอร์ซี [ดูที่เชิงอรรถ 13] เทพเจ้าซุส พรายไอน [ดูที่เชิงอรรถ 14] และได้รับความช่วยเหลือสำคัญตลอดการผจญภัยจากเทวีอะธีเน

ทั้งนี้ ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่ปรากฏในการผจญภัยของโอดิสซุส มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ 1) ความช่วยเหลือด้วยการมอบของวิเศษ และ 2) ความช่วยเหลือด้วยการทำให้รอดพ้นจากอุปสรรค มีรายละเอียด ดังนี้

1. ความช่วยเหลือด้วยการมอบของวิเศษ

เมื่อพิจารณาการผจญภัยของโอดิสซุสตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสิ้นสุดการผจญภัย พบว่า โอดิสซุสได้รับความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติด้วยการได้รับของวิเศษจากเทพเจ้า 3 องค์ ได้แก่ เทพเจ้าเอโอลุส เทพเจ้าเฮอร์เมส และนางพรายไอน ดังนี้

1.1 เทพเจ้าเอโอลุสมอบถุงลมวิเศษ

เทพเจ้าเอโอลุสมอบถุงลมวิเศษให้โอดิสซุส เพื่อให้ถุงลมวิเศษเก็บกักพายุร้ายและอำนวยความสะดวกให้เรือของโอดิสซุสแล่นกลับอริกะอย่างปลอดภัย ดังนี้

...เขา [เอโอลุส] ช่วยด้วยความเต็มใจยิ่งแล้วมอบถุงหนังแกะฆ่า [โอดิสซุส] ใบหนึ่งทำจากหนังโคที่โตเต็มที่แล้ว ภายในนั้นเขาเก็บกักพลังร้ายของวายุทั้งปวงเอาไว้ ท่านควรทราบด้วยว่าเอโอลุสผู้นี้ได้รับการแต่งตั้งจากซุสพระเทพบดีให้เป็นอารักษ์แห่งวายุทั้งปวง พร้อมด้วยฤทธาานุภาพที่จะสยบกระแสนลมทุกสายหรือเร่งเร้าให้แรงกล้าได้ตามใจปรารถนา

(ไฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 189-191)

1.2 เทพเจ้าเฮอร์เมสมอบยาสมุนไพรวិเศษ

เทพเจ้าเฮอร์เมสมอบยาสมุนไพรวิเศษที่เรียกว่า โมลิ ให้โอดิสซุสเพื่อรับมือกับ เทวีเซอรียี ผู้มีเวทมนตร์ที่สาปให้บริวารของโอดิสซุสกลายเป็นสุกร ดังนี้

...แต่ในระหว่างทางไปยังเคหาสน์ของนางอัปสรมายาวีนั่นเอง ข้า [โอดิสซุส] ก็ประสบเข้ากับเฮอร์เมสเทพเจ้าผู้ครองคทาทองคำในรูปจำแลงของมานพน้อยที่หนด เคราพึ้งจะงอก เขาคว้ามือข้าแล้วเอ่ยทักด้วยไมตรีจิตว่า “ท่านกำลังจะไปแห่งไหน หรือ บรูซผู้นำเวทนาเอ๋ย เทียวตระเวนไปแต่ผู้เดียวกลางพนาเปลี่ยวในขณะที่เหล่ามิตร ถูกกักขังอยู่ในเล้าสุกร ณ เคหาสน์แห่งเซอรียี ข้าคิดว่าท่านกำลังจะไปช่วยพวกเขาให้เป็น อิสระใช่หรือไม่ แต่ดูแล้วท่านคงต้องติดอยู่กับพวกเขาและไม่มีโอกาสได้เห็นมาตุภูมิอีก เลยมากกว่า อย่างไรก็ตาม ข้ามาเพื่อช่วยท่านให้ตลอดรอดฝั่ง ดูลิ นี่คือนกหัสติศรพคุณ ชะงัดที่ท่านต้องนำไปด้วยเมื่อเข้าสู่เคหาสน์แห่งเซอรียี เพื่อจักได้พ้นจากความวิบัติ แต่ข้า ต้องขออธิบายเสียก่อนว่านางใช้มนตร์ขลังของนางอย่างไร นางจะเริ่มด้วยการผสม อาหารให้ท่าน และในอาหารนั้นเองที่นางเจือยาพิษร้ายลงไปด้วย แต่มันไม่มีผลกับท่าน หรือ เพราะสมุนไพรมที่ข้าจะให้ท่านไปนี้สามารถจัดฤทธิ์ของมันได้ชะงัดนัก เมื่อเซอรียี ไข้ไม่เท่าวิเศษแต่ละร่างท่าน ท่านจงซักถามออกแล้วเฝินเข้าใส่ประหนึ่งว่าจะล้างชีพนาง เสีย นางจะสยบย่อด้วยความกลัว แล้วชวนท่านร่วมแท่นบรรจถรณ์ ท่านต้องไม่ปฏิเสธ เช่นกันหากประสงค์จะช่วยมิตรที่ต้องสาปทั้งหลาย แต่จงให้นางตั้งสัตย์สาบานโดยสาหัส ว่าจะไม่เล่นเล่ห์กลกับท่านอีก หากไม่เมื่อท่านเปลื้องอาภรณ์ออกแล้ว นางอาจจัดความ กล้าหาญและความเป็นชายชาติวีรจากท่านไปเสีย” จากนั้นเทพบุตรผู้พิฆาตรากษสก็ยื่น ดันสมุนไพรมที่ถอนขึ้นมาจากพื้นให้ข้า มันมีรากสีดำ ดอกขาวประหนึ่งน้ำมัน ทวยเทพ เรียกมันว่าดันโมลิ มันเป็นพืชประหลาดสำหรับมนุษย์ แต่เทพเจ้าสามารถทำอะไรก็ได้

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 200-201)

สำหรับความช่วยเหลือของเทพเจ้าเฮอร์เมสที่ปรากฏตัวเพื่อมอบความ ช่วยเหลือให้กับโอดิสซุสคือ การบอกวิธีรับมือและสยบเทวีเซอรียีพร้อมมอบสมุนไพรวิเศษเพื่อแก้ เวทมนตร์ของเทวี และช่วยชีวิตบริวารโดยทำให้เทวีเซอรียีถอนคำสาปที่ทำให้ลูกเรือของโอดิสซุส กลายเป็นสุกร ความช่วยเหลือของเทพเจ้าเฮอร์เมสยังเป็นการปูทางให้โอดิสซุสได้รับความช่วยเหลือ จากเทวีเซอรียีในการแนะนำหนทางกลับบ้านครอิกกะในเวลาต่อมา อีกด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่า การมอบสมุนไพรวិเศษของเทพเจ้าเฮอร์เมสครั้งนี้ เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่าอารีคีไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติไม่ได้มอบเพียงของวิเศษที่เป็นเพียงวัตถุเท่านั้น แต่ได้มอบความรับผิดชอบที่กว้างขวางขึ้นให้กับโอดิสซุส ในการที่จะต้องเดินทางไปเพื่อรักษาชีวิตผู้อื่น อันเป็นการนำมาซึ่งการเรียนรู้ที่คิดถึงคนอื่นมากกว่าการคิดถึงแต่เรื่องของตัวเอง และความเสียสละและอุทิศตัวเองเพื่อช่วยชีวิตบรียารครั้งนี้ได้ทำให้โอดิสซุสกลายเป็นผู้ที่บรรลุขั้นตอนการเปลี่ยนสถานะเป็นเทพเจ้า ดังที่แคมป์เบลล์กล่าวถึงการมอบของวิเศษจากผู้ช่วยเหลือที่มีพลังเหนือธรรมชาติว่า “เขา [ผู้มีพลังเหนือธรรมชาติ] ไม่ได้มอบเพียงเครื่องมือที่เป็นวัตถุเท่านั้น แต่มอบความรับผิดชอบทางจิตและศูนย์กลางทางจิตให้แก่วีรบุรุษด้วยความรับผิดชอบนั้นก้าวไปเกินกว่าระบบแห่งเจตจำนงล้วน ๆ ของคุณ คุณเป็นหนึ่งในเหตุการณันั้น” (Campbell, 1991, p. 180 อ้างอิงใน บาร์นี บุญทรง, 2551, หน้า 303)

1.3 พรายโอโนมอบอาภรณ์วิเศษ

พรายโอโนมอบอาภรณ์วิเศษที่ช่วยให้โอดิสซุสว่ายน้ำถึงฝั่งดินแดนเชรีของชาวเฟเซียนได้อย่างปลอดภัย ดังนี้

...แต่ก็ยังมิผู้รับรู้ในชะตากรรมของโอดิสซุสอยู่ นางคือโอโน ผู้มีข้อบาทอรรหริดาแห่ง แคมมัล ผู้ซึ่งครั้งหนึ่งเคยมีชีวิตอยู่เยี่ยงสตรีสามัญ แต่ปัจจุบันกลายเป็นนางพรายสิงอยู่ในห้วงชลธิลึกลับ และเป็นที่ยับยั้งของทวยเทพเยี่ยงเดียวกันกับลิวโคโธ นางให้มีใจเวทนาโอดิสซุสผู้ถูกทอดทิ้งและอัปโชคเสียยิ่งนัก จึงผุดขึ้นจากใต้สมุทรประหนึ่งเมฆน้ำ แล้วขึ้นไปบนนาวาน้อย “บุรุษผู้นำเวทนาเอ๋ย” นางกล่าวขึ้น “เหตุใดโพไซดอนพระสมุทร จึงจงล้าท่านโดยลิขิตความวิบัติเช่นนี้ไว้ในหนทางนะ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าพระองค์จะพยายามสักเพียงไรก็มีอาจพิฆาตท่านลงได้หรอก บัดนี้จงทำตามที่เราบอกเปลี่ยนเสื้อผ้าออกเสีย แล้วทิ้งเรือลำนี้ให้เป็นเครื่องเล่นของวาตะ ท่านจงว่ายน้ำไปยังฝั่งแห่งเฟเซียน ซึ่งจักได้รับความช่วยเหลือ จงเอาอาภรณ์ผืนนี้พันไว้รอบเอว ด้วยอาณูภาพของมัน ท่านมิต้องกลัวว่าจักเกิดภัยอันตรายใดใดทั้งสิ้น แต่เมื่อสัมผัสแผ่นดินอันแห้งผากแล้วจงเปลี่ยน มันออกกว้างกลับคืนไปในท้องทะเล และขณะที่กระทำเช่นนั้นจงอย่าได้หันไปมอง”

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 102-103)

2. ความช่วยเหลือด้วยการทำให้รอดพ้นจากอุปสรรค

นอกจากความช่วยเหลือด้วยการมอบของวิเศษ ในบางกรณีโอดิสซุสก็ได้รับความช่วยเหลือในอีกรูปแบบหนึ่งคือ ช่วยเหลือให้ผ่านพ้นอุปสรรคโดยผู้มีพลังเหนือธรรมชาตินั้นไม่ได้มอบของวิเศษใด ๆ แก่วีรบุรุษ โอดิสซุสได้รับความช่วยเหลือในลักษณะนี้จากเทพ 3 องค์ ได้แก่ เทวีเซอรီး เทพเจ้าซุส และเทวีอะธีเนะ ดังนี้

2.1 เทวีเซอรီးแนะนำวิธีเอาตัวรอดจากอมนุษย์ไซเรน ภูตสมุทรซิลลา และห้วงมฤตยูชาร์บดิส

เทวีเซอรีย์บอกโอดิสซุสถึงวิธีเอาตัวรอดจากอันตรายที่เกิดจากอมนุษย์ไซเรน ภูตสมุทรซิลลาและห้วงมฤตยูชาร์บดิส ดังนี้

...ภยันตรายที่ท่าน [โอดิสซุส] ต้องเผชิญลำดับต่อไปคือนางอมนุษย์ไซเรนซึ่งจะล่อลวงทุกคนที่เฝียดกรายเข้าใกล้ถิ่นอาศัยของพวกนาง นรชนทุกผู้รนามที่ผ่านเข้าไปโดยมิตระหนักร และได้สดับสำเนียงวิเวกแห่งพวกนาง จักมีมีวันได้คืนสู่มาตุภูมิอีกเลย ...ด้วยเหตุว่าเสียงขับขานแห่งไซเรนนั้นจักสะกดทุกผู้รนามให้ลุ่มหลง ในขณะที่พวกนางสถิตกายอาอยู่บนกองซากกระดูกมนุษย์ที่ตกเป็นเหยื่อ ซากกระดูกที่ยังคงหลงเหลือเศษมังสาเปื้อยเน่าเกาะติดอยู่ จงนำนาวาผ่านตำแหน่งนั้นไปและให้คนเรือทั้งปวงเอาซีมั้งอุดหูไว้เสีย แต่หากท่านปรารถนาจะลองฤทธิ์แห่งเสียงอาถรรพณ์ของไซเรน ก็จงบัญชาให้บริวารพันธนาการท่านไว้กับเสากระโดงอย่างแน่นหนา นี่จะทำให้ท่านได้สดับสำเนียงของอมนุษย์ไซเรนได้ แต่จงอย่าลืมนั่งบริวารว่าแม้ท่านจะอ่อนวอนให้คลายพันธนาการอย่างไรก็จงอย่าปฏิบัติตามเป็นอันขาด เมื่อเหล่านาวิกพาท่านพ้นภยันตรายประการนี้ไปแล้ว ท่านจะไปถึงตำแหน่งอันช้า [เซอรีย์] มีอำนาจนำทางให้ได้เต็มที่ จะมีทางสองสายทอดอยู่เบื้องหน้า ท่านจงเลือกทางที่คิดว่าเหมาะสม แต่ข้าจะพรรณนาให้ฟังทั้งสองทางทางหนึ่งนำไปสู่ชะง่อนผาชันลิบลั้วซึ่งเหล่าทเวเรียกกันว่าคิลาตระเวน ณ แห่งนี้เองที่แอมฟิโทรท์ผู้มีดวงเนตรสีน้ำเงินบันดาลให้ภูผาบดขยี้เข้าหากันสะท้านสะเทือนปานอสณินาต แม้แต่ฝูงวิหคก็มีอาจผ่านไปได้ แม้ฝูงพิราบที่เหินพาเอาเกล็ดขี้พิงขึ้นไปถวายเป็นพละเทพบดีก็ยังถูกบดขยี้เสียคราวละหนึ่งตัว จนพระเทพบิดรต้องส่งมาเพิ่ม ดังนี้ นาวิกทั้งปวงที่นำเรือผ่านมายังจุดนี้ย่อมประสบความพินาศสถานเดียว...อีกเส้นทางหนึ่งมีคิลาทะมีนสองก้อนประดิษฐานตระหง่านอยู่ ก้อนที่สูงกว่านั้นเหยียดหยดขึ้นสู่กลุ่มเมฆที่บนธการที่มีเคยล่องลอยไปที่ใด หรือเปิดให้ได้เห็นยอดภูคิลาณั้นเลย แม้ในฤดูคิมหันต์

หรือเก็บเกี่ยว ไม่มีมนุษย์ใดสามารถปีนป่ายขึ้นไปได้ แม้จะมียี่สิบมือยี่สิบเท้าเพราะผิวนิลานั้นเรียบลื่นประดุจขัดไว้ ณ ที่กลางภูคิลานนั้นเองมีถ้ำกรุไปด้วยไธหมอกแห่งหนึ่ง หันสู่ประจิมทิศ ทอดลงสู่แดนอิริบัสอันมืดมิด จงบังคับนาวาหากท่านเลือกผ่านไป โอติสซุสของข้า แม้นักธนูผู้ทรงพลังที่สุดก็มิอาจยิงศรขึ้นไปถึงถ้ำแห่งนั้นได้จากนาวาที่อยู่เบื้องล่าง มันเป็นแหล่งสถิตแห่งภูติสมุทรซิลลา อมนุษย์ผู้มีเสียงเห่าน่าสะพรึง เสียงนั้นมีได้ดังไปกว่าของลูกสุนัขก็จริง แต่นางเป็นภูติพิสดารที่น่าหว่นสยองยิ่งนัก เรือนร่างนั้นน่าเกลียดน่ากลัวจนแม้เทพเจ้าที่ผ่านแหล่งสถิตของนางไปก็ยังมีปรารถนาจะเพ่งพิศ นางภูติสมุทรนี้มีตีนสิบสองข้างเลื้อยกวัดแกว่งอยู่เหนือพื้น และคอยาวหกข้าง แต่ละข้างทอดขึ้นสู่เศียรอันน่าหวาดเสถียวยิ่ง มีฟันอันคมกริบถึงสามแถวสลับกว้างบ่งถึงมรณะ นางจะซ่อนอยู่ในคูหาลึกแค่อว เคียรทั้งหกประหนึ่งเหยียดยื่นออกมาจากหัวอเวจี ซิลลาหากินเหยื่อจากแหล่งสถิตของนางนั่นเอง โดยการยึดกายความไปรอบ ๆ ภูติซิลลาลิงมีชีวิตที่หลงเข้ามา อาจเป็นปลาโลมา ปลาฉลามหรือสัตว์น้ำใดที่ใหญ่กว่านั้น ซึ่งมีอยู่นับพัน ๆ ได้ฝันชลาลัยคำรณนี้ ไม่มีนาวิกคนใดเคยได้ว่า สามารถนำเรือผ่านแหล่งอาศัยของซิลลาได้โดยไม่เสียลูกเรือไปเป็นเหยื่อของภูติสมุทรตนนี้เลย เพราะนางจะฉกด้วยเศียรทั้งหกเอามนุษย์ไปเป็นรักษาหารเสียหัวละคน ภูติอีกก้อนหนึ่งนั้นต่ำกว่าระยะห่างไปประมาณหนึ่งชั่ววูบแล่น มะกอกมहिมาต้นหนึ่งใบสะพรั่งดอกหนา ออกตระหง่านอยู่บนภูคิลานนั้น และก็ต่ำลงไปได้มะกอกต้นนั้นคือห้วง มฤตยูชาธิบดี มันจะพ่นน้ำออกมาวันละสามครั้งและดูดลงไปยังน่าสะพรึงน่าสะพรั้นเป็นที่สุดวันละสามครั้งเช่นกัน สวรรค์ทองโปรดปกป้องท่านให้ห่างจากห้วงมฤตยูนี้ด้วยเถิดเพราะไม่มีใคร แม้แต่เจ้าผู้เขย่าปฐพีเอง สามารถช่วยท่านจากความพินาศได้หากหลงพลัดเข้าสู่ชาธิบดี แต่ท่านต้องบังคับเรือให้ประชิดภูคิลานเป็นแหล่งสถิตของซิลลาไว้ เพราะถึงแม้ว่าจะต้องเสียลูกเรือไปหกคนก็ยังดีกว่าประสบความพินาศทั้งลำ...ท่านจะได้ขึ้นบกครั้งต่อไป ณ เกาะธรินาซีอันเป็น สถานที่อาทิตยเทพเลี้ยงฝูงโค และแกะอ้วนพีของพระองค์...แต่หากพวกท่านทำอันตรายปศุสัตว์เหล่านั้น ข้าสาบานได้เลยว่านาวาและบริวารทั้งหลายของท่านจะต้องถูกทำลายพินาศสิ้น

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล 2552, หน้า 242-245)

ความช่วยเหลือของเทวีเซอริซีที่มีต่อโอติสซุส นอกจากจะเป็นการให้ความช่วยเหลือด้วยการเตือนภัยที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้าแล้ว เมื่อโอติสซุสได้ล่วงรู้เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ดังกล่าว เขามีความคิดที่จะไม่ยอมเสียลูกเรือไปโดยไม่ได้ทำการตอบโต้ภูติสมุทรซิลลา แต่เทวีเซอริซีช่วยเตือนสติและทักท้วงไม่ให้โอติสซุสคิดต่อสู้อย่างเด็ดขาด แต่แนะนำให้ล่องเรือผ่านดินแดนของนางไปโดยเร็ว เพื่อลดความสูญเสียกำลังพลให้ได้มากที่สุด ปรากฏเรื่องราวจากบทสนทนาของโอติสซุสกับเทวีเซอริซี ดังนี้

...“แต่มีประการหนึ่งที่ข้า [โอติสซุส] อยากทราบ ข้าจะคอยแล่นเรือให้ห่างห้วงมฤตยูซาริปดิสไว้ แล้วต่อสู้กับซิลลา ขณะที่นางภูติสมุทรเล่นงานคนของข้าไม่ได้หรือ” แต่เซอริซีกลับตอบว่า ๆ ข้าเป็นคนเขลาหัวรั้นที่คอยแต่จะต่อสู้และหาเรื่องเดือดร้อน “ท่าน [โอติสซุส] ไม่เชื่อฟังแม้แต่ข้า [เซอริซี] ผู้เป็นอมรรตยเขียวหรือ จะบอกให้ว่าซิลลานั้นไม่มีวันตาย ภูติร้ายตนนี้มีชีวิตนิรันดร์ นางเป็นอมมนุษย์ที่พึงหลบเลี่ยง ทั้งดุร้าย อำมหิต และไม่อาจต่อสู้ได้ ไม่มีความใดป้องกันนางได้ ผู้ใดหาญรอนราวกับนางย่อมตายสถานเดียว หากท่านมัวเสียเวลาสวมเกราะเตรียมต่อสู้อยู่ข้างภูติลาอันเป็นแหล่งอาศัยของซิลลา ภูติสมุทรตนนี้อาจโผล่มาอีกครั้ง และท่านจะเสียคนไปอีกหก ดังนี้ จงเร่งนำนาวาผ่านไปให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ แล้วร้องเรียกนามของเครทาอิสมารดาแห่งซิลลาผู้ให้กำเนิดภูติร้ายตนนี้มาล้างผลาญมนุษย์ นางจะป้องกันไม่ให้ซิลลาโผล่ออกมาเล่นงานคนของท่านอีก”

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล 2552, หน้า 244)

2.2 เทพเจ้าซุสบัญชาให้เทวีคาลิปโซปล่อยโอติสซุส

เทพเจ้าซุสให้เทพเจ้าเฮอร์เมสมาพบกับเทวีคาลิปโซเพื่อสั่งให้เทวีคาลิปโซปล่อยตัวโอติสซุสกลับอริกะ เทพเจ้าเฮอร์เมสนำคำบัญชาของเทพเจ้าซุสมาแจ้งต่อเทวีคาลิปโซดังนี้

...ซุสพระเทพบดีเป็นผู้บัญชาให้ข้า [เฮอร์เมส] มา ...พระองค์ตรัสว่า มีบุรุษหนึ่งพำนักอยู่กับท่าน ณ เกาะแห่งนี้ เป็นบุรุษที่เคราะห์ร้ายได้เล่นงานเขามาเป็นเวลานานนัก โชคร้ายยิ่งกว่าผู้ใดที่ได้ร่วมล้อมโจมตีกรุงทรอยมาถึงเก้าปีและเข้ายึดมั่นได้ในปีที่สิบมากมายนัก ในการเดินทางกลับสู่มาตุภูมิหลังสงคราม พวกเขาได้กระทำการจบบ้างต่อ

มหาเทวีอเรน พระนางจึงบันดาลให้เกิดมหาวยุกล้าและห้องสมุทรคัลมคัล ผู้ติดตาม
เขาย่อยยับสิ้น แต่ตัวเขาถูกคลื่นลมพัดพามายังเกาะแห่งนี้ บัดนี้ ชูลพระมหาเทพทรง
บัญชาให้ท่าน [คาลิโพโซ] ปลดปล่อยเขากลับไปในทันที

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 95-96)

ความช่วยเหลือของเทพเจ้าชูลที่บัญชาให้เทวีคาลิโพโซปล่อยโอดิสซุสให้เป็น
อิสระนั้น ทำให้โอดิสซุสพ้นจากสภาวะวิกฤติแห่งการผจญภัยที่ต้องติดอยู่ที่เกาะของเทวีคาลิโพ
โซอย่างทนทุกข์ทรมานยาวนานกว่า 7 ปี ซึ่งในขณะนั้นเป็นช่วงเวลาที่โอดิสซุสจนปัญญา หมด
หนทาง และไม่สามารถพาตนเองให้รอดพ้นจากอุปสรรคดังกล่าวไปได้

2.3 เทวีอเรนให้ความปกป้องคุ้มครองโอดิสซุสตลอดการผจญภัย

เทพเทวีอเรนประกาศถึงการเป็นผู้ให้การปกป้องรักษาโอดิสซุสว่า
“เจ้า [โอดิสซุส] ยังคงมีรู้จักข้าลิ ข้ำ พัลลัส อเรน ราชธิดาแห่งชูล ผู้ยืนหยัดอยู่เคียงข้าง และพิทักษ์
ปกป้องเจ้าตลอดการผจญภัยทุกครั้ง” (โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552,
หน้า 271)

ที่จริงแล้ว ความปกป้องคุ้มครองของเทวีอเรนที่มีต่อโอดิสซุสนั้น นอกจากจะ
เป็นการช่วยเหลือให้โอดิสซุสรอดพ้นจากเคราะห์ร้ายและผ่านพ้นอุปสรรคของการผจญภัยอย่าง
หลายครั้งหลายคราแล้ว ดังเช่น การบันดาลให้พายุร้ายที่เทพเจ้าโพไซดอนส่งมาสงบลง การดลใจ
ให้เหล่าคนหาบเท้าชาวเฟเธียนมอบของล้ำค่าจำนวนมากให้แก่โอดิสซุส และการเปลี่ยนร่างของ
โอดิสซุสให้มีสง่าราศี จนสามารถโน้มน้าวใจให้เทเลมาคัสเชื่อว่าเขาคือบิดาตัวจริง เป็นต้น เทวีอ
เรนยังมีส่วนสำคัญในการมอบบทเรียนและบททดสอบทดลองที่ช่วยขัดเกลาให้โอดิสซุสเรียนรู้และ
พัฒนาไปสู่ความเป็นวีรบุรุษ ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่โอดิสซุสได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหญิง
เนลิกาที่นำเขาเข้าเมือง ซึ่งเกิดจากการดลใจของเทวีอเรนนั้น นอกจากจะเป็นมูลเหตุแรกที่
นำไปสู่การได้รับความช่วยเหลือส่งกลับนครอิธกะโดยเรือทรงคึกภพของชาวเฟเธียนแล้ว
เหตุการณ์การพบกันเป็นครั้งแรกระหว่างเนลิกาและโอดิสซุสนั้น สะท้อนบทเรียนของการรู้จักที่จะ
เป็นผู้อ่อนน้อมและถ่อมตัวของวีรบุรุษในฐานะผู้ขอรับความช่วยเหลือได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ เป็นที่
ทราบดีว่า ก่อนที่โอดิสซุสจะระหกระเหินมาถึงดินแดนของชาวเฟเธียน เขาไม่เพียงแต่ทำร้ายอสูร
ไซคลอปส์จนตาบอด แต่ยังแสดงความเชื่อมั่นและเยาะเย้ยความบาปบุญญาของอสูรตนนี้ด้วย
ดังที่โอดิสซุสตะโกนกล่าวถ้อยคำเย้ยหยันอสูรไซคลอปส์ก่อนที่จะแล่นเรือหลบหนีออกมาว่า
“เฮ้ย ไซคลอปส์ หากใครถามว่านิยน์ตาฝั่งมืดมืดเพราะอะไรล่ะก็ จงตอบเขาไปนะว่ามันเป็นฝีมือ

ของโอดิสซัส จอมโยธินผู้พิชิตนครสาหร่าย ไอรอสแห่งลาเออร์เทส มีนิวาสสถานอยู่ ณ อีธกะ" และ
ยังกล่าวต่อไปอีกว่า "กู [โอดิสซัส] เพียงแต่ปรารถนาจะทำลายชีวิตและลมหายใจของมึงเสียด้วย
แล้วส่งมึงลงนรกานต์เสียหากกระทำได้ละก็ และกูแน่ใจว่าไม่มีใครแม้แต่จำวผู้เขย่าปฐพี [เทพเจ้า
โพไซดอน] จะรักษานัยน์ต้ามึงได้ด้วย" (โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยจักร ชัยมงคล 2552,
หน้า 187) ซึ่งการกระทำดังกล่าวได้กลายเป็นการสร้างความแค้นให้กับเทพเจ้าโพไซดอนผู้บิดาของ
อสูรไซคลอปส์ และเป็นเหตุให้เทพเจ้าโพไซดอนติดตามขัดขวางการเดินทางกลับอีธกะของ
โอดิสซัสมาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมา เทวีอะธีน่าได้มอบบทเรียนที่จะขัดเกลาลให้
โอดิสซัสรู้จักความอ่อนน้อมถ่อมตนในยามที่ต้องอยู่ในฐานะผู้ร้องขอความช่วยเหลือ จาก
ประสบการณ์การขัดเซพเนจรไปถึงดินแดนของชาวเฟเซียน และโอดิสซัสได้ร้องขอความช่วยเหลือ
จากเจ้าหญิงเนลิกา ดังนี้

...โอดิสซัสผู้องอาจจึงคืบคลานออกมาจากพุ่มไม้ โดยหักเอากิ่งไม้ใบดกหนากิ่ง
หนึ่งบิดบังร่างที่ไร้อาภรณ์ของตนไว้ เขาค่อย ๆ ขยับเข้าไปประหนึ่งสิงโตภูเขาที่เยื้องย่าง
ออกจากถ้ำ โดยมีหัวนกรงสายลมหรือสายฝนด้วยพระนางในพลังฤทธิ์แห่งตน เพื่อออก
ล่าเหยื่ออันอาจเป็นโคหรือแกะ หรือไล่กวดกวางเปรี้ยว หรือบางครั้งความหิวโหยก็บีบคั้น
ให้รูล้ำที่อาศัยแห่งมนุษย์ เพื่อจู่โจมคอกปศุสัตว์ ภาวะเช่นเดียวกันนี้บีบคั้นให้
โอดิสซัสต้องปรากฏกายขึ้นในสภาพที่ทุลักทุเล เพียงแวบเดียวที่เห็น เหล่าสาวใช้ต่างก็
แผ่นหนีกันไปคนละทิศละทาง ราชธิดาแห่งอัลลิโนอุส [เนลิกา] เพียงผู้เดียวที่สถิตอยู่กับ
ที่อย่างมั่นคง เทวีอะธีน่าบันดาลความกล้าให้กับนาง หยดเหง้าของนางเสียดจากอาการ
ลั่นระริก เนลิกาจึงสำรวจใจเย็นเผชิญกับบุรุษแปลกหน้าอยู่เยี่ยงนั้น โอดิสซัสตรองอยู่ว่า
จะเผลอเข้าไปทรุดลงโอบเข้านางเพื่อวิงวอน หรือจะยืนอยู่ห่าง ๆ เช่นนี้ พลังใจว้าวุ่น
ขออาภรณ์จากนางมาปิดบังกายและถามหนทางเข้าเมือง หลังจากลี้เลอยู่ชั่วขณะก็
ตรองว่าการถลาเข้าไปเยี่ยงนั้นอาจถูกเห็นว่าเป็นความก้าวร้าวล่วงเกินได้ เขาจึงเอ่ยขึ้น
ด้วยความสุภาพนุ่มนวล เป็นที่สุดว่า "แม่นางเอ๋ย ข้าขอพลีตนให้กับความเมตตาของ
ท่าน ว่าแต่แม่นางนั้นเป็นเทพธิดาหรือว่าเป็นมนุษย์เดินดิน หากว่าแม่นางคือชาวฟ้าก็
ย่อมไม่ผิดเพี้ยนไปจากเทวีอาร์เตมิส ราชธิดาแห่งซุสพระมหาเทพเป็นแน่...โปรดเวทนา
ข้าด้วยเถิดนางพญาของข้า แม่นางเป็นมนุษย์คนแรกที่ข้าได้พบพานหลังจากประสบ
วิบากกรรมมาหนักหนานัก และข้าก็ไม่รู้จักใครเลยในดินแดนนี้ วอนแม่นางโปรดนำทาง
ข้าเข้าเมือง และเมตตาสละผ้าชีวิตรัดผืนหนึ่งให้ข้าปกปิดกายด้วยเถิด และขอให้ทวยเทพ

จงประทานสิ่งทีหวัใจของแม่นางปรารธนาเป็นเครื่องตอบแทน"...เนาลิกาผู้มีช่วงกรชาว
ละมุนเอยตอบว่า "จรรยาของท่าน [โอดิสซุส] บ่งบอกว่ามิได้เป็นคนพาล หรือไร้
การศึกษา...และเนื่องจากท่านเป็นอาคันตุกะแห่งดินแดนนี้ ท่านจึงสมควรจะได้รับ
อาหารหรือสิ่งอื่น เหนือกว่าที่คนจรโซคร้ายจะมีสิทธิหวังว่าจะได้รับจากผู้ที่เขากราบเข้า
ใกล้ ข้าจะพาท่านเข้าไปในเมืองและบอกให้รู้ว่าพวกเราเป็นใคร"

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยจักร ชัยมงคล 2552, หน้า 115-117)

บทเรียนประการต่อมาที่เทวีโอเธเนสอนให้โอดิสซุสรู้จักคือ การอดทนอดกลั้น
การข่มใจเพื่อเผชิญกับการดูหมิ่นดูแคลน กล่าวคือ เมื่อโอดิสซุสเดินทางถึงอิทกะ เทวีโอเธเนได้แปลง
ร่างโอดิสซุสให้เป็นขอทาน เพื่อสืบความเป็นไปในราชวังของตน และเทวีได้กำชับกับเขาว่า "จงทน
รับทั้งมวลไว้ด้วยความอดกลั้น เพราะเจ้า [โอดิสซุส] จะต้องทน จงอย่าแค้นพรายให้ผู้ใด ไม่ว่าหญิง
หรือชาย รู้ว่าเจ้าได้กลับคืนมาจากการพนจรร้อนร่แล้ว จงทนรับการยั่วยู่ทั้งหลายโดยเจียมบันและ
ยินยอมต่อการเหยียดหยามทั้งหลายที่จะได้รับ" (โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยจักร ชัยมงคล,
2552, หน้า 273) ซึ่งในเวลาต่อมา เมื่อโอดิสซุสได้แฝงตัวสู่วังของตนแล้ว เขาเผชิญกับการถูก
ดูหมิ่นเหยียดหยามและโดนรังแกหลายครั้งหลายหน

นอกจากนี้ พบว่าบางครั้งเหตุการณ์ข่มเหงรังแกที่โอดิสซุสเผชิญอยู่นั้น
เกิดจากการดลใจของเทวีโอเธเนให้เจ้าชายผู้รุกรานแสดงออกมา ปรากฏความดังนี้ "ลำดับนั้น
เทวีโอเธเนก็มีประสงค์ที่จะปล่อยให้เหล่าเจ้าสมันตรัฐอิทังทั้งปวงสละพฤติกรรมอันจางจ้วง
ก้าวร้าวของพวกตน ภัสสรเนตรเทวีปรารธนาให้ความทราบแก่กัทร่อนแปลปลักลงในทรงของ
โอดิสซุสขึ้นไปอีก" (โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยจักร ชัยมงคล 2552, หน้า 372) ซึ่งความ
ประสงค์ดังกล่าวของเทวีโอเธเน หมายถึงพระองค์กำลังทดสอบทดลองโอดิสซุสเกี่ยวกับอุปสรรค
ของการมัจฉาญที่วีรบุรุษต้องเผชิญกับบทเรียนว่าด้วยสภาวะความตรงกันข้ามกับตัวตน เพื่อที่จะ
ทดสอบว่าโอดิสซุส ซึ่งมีวีรกรรมความกล้าหาญและได้รับการยอมรับในไหวพริบและสติปัญญาว่า
สูงส่งกว่านักรบคนใด จะสามารถละวางความภาคภูมิใจและเกียรติภูมิที่ตนมีและยึดถือ ลงได้
หรือไม่นั่นเอง

ความปกป้องคุ้มครองของเทวีโอเธเนมีส่วนสำคัญในการทำให้โอดิสซุสบรรลุ
ขั้นตอนการเป็นหนึ่งเดียวกับพระบิดา ซึ่งแคมป์เบลล์ชี้ให้เห็นว่า คือ ขั้นตอนที่แสดงถึงสิ่งซึ่งเป็นชี
ตายหรือบททดสอบอันสาหัสสากรรจ์ที่สุดในการมัจฉาญของวีรบุรุษ กล่าวคือ เทวีโอเธเนเป็นผู้ที่ยก
ชะตากรรมการระหกระเหินและพลัดพรากจากครอบครัวอย่างยาวนานของโอดิสซุสมาประกาศต่อ
บรรดาเหล่าทวยเทพทั้งหลาย และขอร้องให้เทพเจ้าซุสยกโทษให้กับความผิดของโอดิสซุสเมื่อครั้งที่

ได้ร่วมทำลายกรุงทรอยจนพินาศย่อยยับ และเทพเจ้าซุสทรงรับคำอุทธรณ์ของเทวีอเธเนและยกโทษให้แก่โอดิสซุส ดังนี้

...ทวยเทพก็มาประชุมกันเป็นสมัชชา โดยมีซุสพระอสนีธรเป็นประธาน เทวีอเธเนให้ พระวณิกในเรื่องที่โอดิสซุสยังถูกจำขังอยู่ ณ นิवासแห่งคาลิปโซนางอัปสรทะเล องค์เทวนารีจึงแถลงขึ้นในเทพสภาว่า “ซุส พระเทพบิดร พระองค์และเทพผู้เกษมสุขทั้งหลายซึ่งครองความเป็นอมตะ ข้าขอกล่าวว่าความมฤตดาการณ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรมจักไม่เป็นเป้าประสงค์แห่งเหล่าผู้ครองอำนาจในโลกมนุษย์อีกแล้ว พวกเขอาจอุทิศวันเวลาให้กับความเป็นทราชย์และทุกรรมต่าง ๆ เสียด้วยซ้ำไป ดูโอดิสซุส ราชนียผู้ควรแช่ขังผู้นั้นสิ ทุกวันนี้ไม่มีพลเรือนที่เขาเคยปกครองด้วยความเมตตาเยี่ยงบิดรกับบุตรคนใดคิดถึงเขาเลย เขาถูกทิ้งให้ตรอมตรมทุกข์ทเวษอยู่บนเกาะร้างกลางสมุทร ตก อยู่ในกำมือของคาลิปโซนางอัปสรทะเล เขาไม่อาจกลับสู่อิถกะอันเป็นมาตุภูมิได้ เพราะปราศจากเรือและผู้ช่วย”...ซุสผินพักตร์มาทางเฮอร์เมสโอรสแห่งพระองค์ซึ่งเป็นเทวทูต “เฮอร์เมส เจ้าผู้เป็นทูตของเรา จงนำเอาการตัดสินใจนี้ไปแจ้งแก่นางอัปสรสะคราญโฉมผู้ นั้น โอดิสซุสทนทานมานานแล้ว และควรจะได้คืนสู่มาตุภูมิเสียที

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล 2552, หน้า 91-92)

สรุปได้ว่า เทวีอเธเนคือผู้มีพลังเหนือธรรมชาติที่ปกป้องคุ้มครองโอดิสซุสหลายครั้งและต่อเนื่องตลอดการผจญภัยอย่างแท้จริง ตั้งแต่แรกเริ่มการผจญภัยมาจนถึงระยะเวลาสุดท้ายของการผจญภัยที่โอดิสซุสบรรลุชั้นตอนอิสระแห่งการดำรงอยู่ ด้วยการได้กลับมาพร้อมหน้าพร้อมตาครอบครัวและคืนสู่สถานะประมุขแห่งอิถกะ อุปสรรคสุดท้ายจากญาติมิตรของศัตรูที่ตามมาล้างแค้น และด้วยความช่วยเหลือของเทวีอเธเนที่ได้ฟื้นฟูให้เกิดสันติกับทั้งสองฝ่ายในตอนท้ายเรื่อง ปรากฏความดังนี้

...เทวีวีชีรณัน [อเธเน] จึงบัญชาให้โอดิสซุสหยุดมือไว้ชีวิตคนเหล่านั้น ด้วยเกรงว่าซุส พระผู้ทรงพิพญาณจะทรงพิโรธ โอดิสซุสกระทำตามด้วยดวงจิตอันเปรมปรีดี ลำดับนั้นเอง พัลลัสอเธเน ราชนิดาแห่งซุสผู้ครองโลกศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งยังคงอยู่ในรูปลักษณะของเมเนเตอร์ ก็สถาปนาสันติภาพขึ้นระหว่างคู่ศึกทั้งสองฝ่าย

(โฮเมอร์, ม.ป.ป. อ้างอิงใน สุริยฉัตร ชัยมงคล, 2552, หน้า 479-480)

สรุปได้ว่า โอดิสซุสได้รับความช่วยเหลือจากผู้มีพลังเหนือธรรมชาติในลักษณะการมอบของวิเศษจากเทพ 3 องค์ คือ เทพเจ้าเอโอลุส เทพเจ้าเฮอร์เมส และพรายไอน์ และได้รับความช่วยเหลือในลักษณะการทำให้รอดพ้นจากอุปสรรคจากเทพอีก 3 องค์ คือ เทวีเซอร์ซี เทพเจ้าซุส และเทวีอะธีนา โดยการมอบของวิเศษนั้นสื่อความหมายครอบคลุมถึงความช่วยเหลือในลักษณะที่ทำให้โอดิสซุสรอดพ้นจากอุปสรรคในการผจญภัยด้วย

อาร์คีไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่ปรากฏในการผจญภัยของพระอภัยมณี

จากการศึกษาอาร์คีไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่ปรากฏในการผจญภัยของพระอภัยมณี พบว่า พระอภัยมณีไม่ได้รับความช่วยเหลือจากเทพเจ้าเหมือนที่โอดิสซุสได้รับในวรรณคดีโอดิสซีย์ แต่ผู้มีพลังเหนือธรรมชาติที่ให้ความช่วยเหลือพระอภัยมณีเป็นบุคคลที่มีพลังเหนือธรรมชาติ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ผู้มีพลังเหนือธรรมชาติโดยกำเนิด และผู้มีพลังเหนือธรรมชาติจากการปฏิบัติทางศาสนา

ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่พระอภัยมณีได้รับจากผู้มีพลังเหนือธรรมชาติโดยกำเนิด ได้แก่ ความช่วยเหลือจากเงือกทั้งสาม ลินสมุทร และสุดสาคร ส่วนความช่วยเหลือจากผู้มีพลังเหนือธรรมชาติที่เกิดจากการปฏิบัติทางศาสนา ได้แก่ ความช่วยเหลือจากพินทพราหมณ์รามราช ฤาษีแห่งเกาะแก้วพิสดาร พราหมณ์เฒ่าพระอาจารย์ของอุศเรน และสามพราหมณ์

ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่ปรากฏในการผจญภัยของพระอภัยมณี มีลักษณะสำคัญ 2 ประการเช่นเดียวกับที่ปรากฏในการผจญภัยของโอดิสซุสคือ 1) ความช่วยเหลือด้วยการมอบของวิเศษ และ 2) ความช่วยเหลือด้วยการทำให้รอดพ้นจากอุปสรรค ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ความช่วยเหลือด้วยการมอบของวิเศษ

เมื่อพิจารณาการผจญภัยของพระอภัยมณี ปรากฏว่า พระอภัยมณีได้รับความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติด้วยการมอบของวิเศษเพียงครั้งเดียว คือการได้รับปิ้วเศษจากพินทพราหมณ์รามราช หลังจากพระอภัยมณีศึกษาวิชาปีจากพินทพราหมณ์รามราชสำเร็จแล้ว

...ฝ่ายครูเฒ่าพินทพราหมณ์รามราช
ให้ข้าไทใช้สอยคอยประคอง
แล้วพาไปยอเดาให้เป่าปี่
แต่เลื้อช้างกลางไพรถ้าได้ยิน

แสนสวาทรักใคร่มิได้หมอง
เข้าในห้องหัดเพลงบรรเลงพิณ
ที่ด้อย่างสิ่งใดก็ได้ลิ้น
ก็ลืมน้ำหญาเข้ามาฟัง

ประมาณเสร็จเจ็ดเดือนโดยวิถาร
 ล้นความรู้ครุประสิทธิ์ไม่ปิดบัง
 ถ้าแม้ว่าข้าศึกมันใจจับ
 เอาปีเปาเล่าโลมน้ำใจคน
 คืออุปสกลิ่นเสียงเคียงลัมผัส
 ให้ใจอ่อนนอนหลับดังวายปราน
 แล้วให้ปีที่เพราะเสนาะเสียง
 อวยพรพลาทางหิบบำรุงค
 ซึ่งดนตรีดีค่าไฉนถึงแสน
 ใ้ประสงคฺตรงทรัพย์สิ่งสุวรรณ
 ต่อภักษัตริย์เศรษฐีที่มีทรัพย์
 จงคืนเข้าบุรีรักษันครา

พระกุมารได้สมอารมณ์หวัง
 จึงสอนสั่งอุปเท่ห์เป็นเล่ห์กล
 จะรบบัสนารพัดให้ขัดสน
 ด้วยเล่ห์กลโลกาห่าประการ
 เกิดกำหนดลุ่มหลงในสงสาร
 จึงคิดอ่านเอาชัยเหมือนใจจง
 ยินลำนีญถึงไหนก็ไหลหลง
 คินให้องค์กุมารแล้วว่าพลัน
 เพราะหวงแหนกำชับไว้ซับซ้อน
 จะป้องกันมิให้ไพร่ได้วิชา
 มาค่านับจึงได้ตั้งปรารภนา
 ให้ขึ้นจิตพระบิดาแลมารดร ฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 6-7)

พินทพราหมณ์รามราชได้สั่งสอนและฝึกหัดพระอภัยมณีให้เกิดความเชี่ยวชาญในการเป่าปี่ โดยชี้ให้เห็นว่าเพลงปี่ที่จะให้ผู้อื่นทำตามความประสงค์ของผู้เป่านั้น ต้องอาศัยความจริงในเรื่องที่ว่า คนเรามักจะหลงอยู่ในวังวนของประสาทสัมผัสทั้งห้า ซึ่งประกอบด้วย รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส และได้มอบปี่ซึ่งเป็นของวิเศษให้แก่วีรบุรุษ ซึ่งในเวลาต่อมาปี่ที่พระอภัยมณีได้รับจากพินทพราหมณ์รามราชนี้ได้กลายเป็นอาวุธคู่กายของพระอภัยมณีที่ใช้ในการต่อสู้ และพิชิตศัตรูในระหว่างการศึกสงครามครั้งต่าง ๆ

2. ความช่วยเหลือด้วยการทำให้รอดพ้นจากอุปสรรค

พระอภัยมณีได้รับความช่วยเหลือจากผู้มีพลังเหนือธรรมชาติที่ช่วยให้วีรบุรุษรอดพ้นจากอุปสรรคและอันตรายต่าง ๆ แต่ไม่ได้มอบของวิเศษใด ๆ หลายครั้ง ดังนี้

2.1 เจือกขราสองสามีภรรยาและบุตรสาวช่วยพาพระอภัยมณีหลบหนีนางยักษ์ครอบครัวยุทธ อันประกอบด้วยเจือกขราสองสามีภรรยาและบุตรสาวช่วยพาพระอภัยมณีหนีออกจากถ้ำได้ห้องทะเลที่นางยักษ์ลักพาพระอภัยมณีมาอยู่ด้วยกันฉันท์สามีภรรยาเป็นเวลาหลายปี การช่วยเหลือของครอบครัวยุทธนี้ทำให้เจือกขราสองสามีภรรยาถูกนางยักษ์ที่ไล่ล่าติดตามมาอย่างกระชั้นชิดสังหารจนเสียชีวิต แต่ถึงกระนั้นก็ยังสั่งให้บุตรสาวพาพระอภัยมณีหลบหนีต่อไป

จนถึงเกาะแก้วพิสดาร การช่วยเหลือของครอบครัวเงือกนับเป็นการเสียสละอุทิศชีวิตเพื่อปกป้อง
คุ้มครองวีรบุรุษ ดังข้อความตอนนี้

...ทั้งสองเงือกเลือกกายหมายไม่รอด	ถึงม้วยมอดมิให้แจ้งแห่งนุสนธ์
จึงกล่าวเกล้งแสรังเสด้วยเล่ห์กล	เธออยู่บนเขาขวางริมทางมา
ข้าจะพาไปจับจงกลับหลัง	ให้ได้ดังมุ่งมาดปรารถนา
ไม่เหมือนคำรำพันที่สัญญา	จงเช่นฆ่าให้เราม้วยไปด้วยกันฯ
อสุรีผีเสื้อก็เชื่อถือ	ยุดเอามือขวาซ้ายให้ผายผัน
เงือกก็พามาถึงได้ครึ่งวัน	เกล้งรำพันพูดล่อให้ต่อไป
นางผีเสื้อเปื้อนหูเท้าถึง	จึงว่ามึงต่อแหลมาแก้ไข
มาถึงนี้ชี้โนนเนื่องกันไป	เกล้งจะให้ห่างผัวไม่กลัวกู
แล้วนางยักษ์หักขาฉีกสองแขน	ไม่หายแค้นเคี้ยวกินลิ้นทั้งคู่
แล้วกลับตามข้ามทางท่องสินธุ์	ออกว่ายวู่ววน้ำด้วยกำลึงฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 150-151)

อย่างไรก็ดี นางเงือกบุตรสาวได้เข้ามารับช่วงจากบิดามารดา แบกพาพระอภัยมณี
หลบหนีต่อไปจนถึงเกาะแก้วพิสดาร ปรากฏเรื่องราว ดังนี้

...ฝ่ายเงือกน้ำกำลังก็สิ้นสุด	ครั้นจะหยุดยักไข้ไถ่ถอนนักหนา
เรียกลูกสาวคราวนี้พอจะมรณา	เจ้าช่วยพาภวไนยไปให้พ้น
นางเงือกน้อยสรว้อยเศร้าเข้ามาผลัด	แบกกษัตริย์ว้ายเลือกเสือกสลน
กำลังสาวคราวด่วนด้วยจวนจน	ออกกลางชลโบกหางผางผางไป ฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 146)

2.2 ลินสมุทช่วยเหลือลูกอ่อนนางยักษ์ให้ลงทาง

ลินสมุท บุตรของพระอภัยมณีกับนางยักษ์ ใช้ตัวเองเป็นเหยื่อเพื่อหลอกล่อให้
นางยักษ์หลงทางและถ่วงเวลาให้พระอภัยมณีหนีไปได้ไกลที่สุด ความช่วยเหลือของลินสมุทครั้ง
นี้ คือการเสี่ยงชีวิตที่จะถูกนางยักษ์ผู้เป็นมารดาสังหาร เนื่องจากนางยักษ์มีความมุ่งมั่นที่จะนำพระ

อภัยมณีกลับไปอยู่ร่วมกับนางตามเดิม โดยสามารถสังหารบุคคลอื่น ๆ หรือแม้กระทั่งลินสมุท ซึ่งเป็นลูกในไส้ได้หากเข้ามาขัดขวาง ปรากฏเรื่องราว ดังนี้

...อสุรีมีเชื้อเหลือจะอด
ช่างหลอกหลอนผอนผันจันรรจา
จะจับไว้ให้พาไปหาพ่อ
โกรธวาทผาดเสียงลำเนียงดัง

แค้นโอรสราวกับไฟไหม้มั่งสา
แม้จะว่าโดยดีเห็นมิฟัง
แล้วหักคอเสียให้ตายเมื่อภายหลัง
น้อยหรือยังโยยกเหยกเด็กเกร

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 148)

นอกจากนี้ ลินสมุทได้ให้ความช่วยเหลือพระอภัยมณีเกี่ยวกับการร่วมสงคราม ต่อสู้กับฝ่ายตรงข้ามหลายครั้ง เช่น การรบกับอุศเรนเพื่อชิงนางสุวรรณมาลี การรบกับสงครามเก้าทัพ และการโจมตีเมืองลังกา เป็นต้น ปรากฏความตอนที่ลินสมุทรบชนะทัพลังกา และจับตัวอุศเรนไว้ได้ ดังนี้

...ลินสมุทผูกขี้ขึ้นไล่จับ
แผลงศกดากล้ำหาญชาญณรงค์
เอาเชือกมัดรัดมือแล้วถือไว้
ทิ้งอาวุธหยุดกราบทั้งเผตร
เอาตัวอุศเรนลงลำทรงได้
พลทมิฬยินดีได้ที่ทัพ

ทหารป้องกันพันผุยผง
รวบได้องค์ลูกท้าวเจ้าลังกา
พลไพร่พรันต์วกล้วนนักหนา
กุมาราเรียกไพร่ให้เข้ารับ
แล้วสั่งให้ขานให้โยธากลับ
สกัดจับเรือฝรั่งชาวลังกา ฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 304)

ปรากฏความ ตอนที่ลินสมุทร่วมรบ ต่อสู้กับสงครามเก้าทัพ จนถูกท้าวจันตั้งใช้ไฟกรดฟาดจนสลบไป ดังนี้

...ฝ่ายองค์ท้าวจันตั้งนั้นฝั่งเพชร
ทั้งสองมือถือทูลนํ้ามันไฟ
ควบอาชาม้าทรงเข้ายงยุทธ์
ชิงทูลนํ้ามันฟาดปราดประกาย

ไม่ขามเข็ดคงกระพันพันไม่ไหว
ฟาดผู้ใดไฟพิษติดเต็มกาย
ลินสมุทต่อดีไม่หนีหาย
เป็นเพลิงร้ายพราวทั่วทั้งตัวตน

ลินสมุทหยุดดูบึงวบบ
ติดแขนขาผ้าเสื้อจนเหลือทน

เป็นเปลวปลาบปวดแปลบแสบเส้นขน
เหมือนเพลิงลนลัมซบสลับไป
(สุนทรภู่, 2517, หน้า 499)

2.3 ฤๅษีแห่งเกาะแก้วพิสดารช่วยพระอภัยมณีให้รอดจากนางยักษ์

ฤๅษีแห่งเกาะแก้วพิสดารปกป้องคุ้มครองพระอภัยมณี ลินสมุท และนางเงือกสาว ที่หลบหนีนางยักษ์จนมาถึงเกาะแก้วพิสดาร ด้วยการเสกมนตร์ลงคาถาไว้รอบชายหาด ทำให้นางยักษ์หวาดกลัวในอิทธิฤทธิ์ของฤๅษี จึงทำได้แต่เฝ้าติดตามวนเวียนอยู่รอบ ๆ เกาะเท่านั้น ดังนี้

...พระโยคีมีญาณว่าหลานรัก
อันยักษ์มีผีสงสมุทพราย
เราลงเลขเสกทำไว้สำเร็จ
มันอยู่แต่ห่างห่างข้างเป็นไร

จงลำนักอยู่ให้สมอารมณ์หมาย
มาถูกทรายชายหาดก็ขาดใจ
ตั้งเขื่อนเพชรภูติปิศาจไม่อาจใกล้
ทำไม่ได้นัดดาเจ้าอย่ากลัว ๆ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 152)

นอกจากนี้ พบว่า ในเวลาต่อมา พระอภัยมณียังได้รับความช่วยเหลือจากฤๅษีอีกหลายอย่าง เช่น ฤๅษีรับอาสาให้ที่พักพิงและดูแลนางเงือกในขณะที่พระอภัยมณีติดเรือเสด็จของนางสุวรรณมาลีออกจากเกาะแก้วพิสดาร และช่วยเลี้ยงดูพร้อมประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ลูกสาคร และท้ายที่สุด ฤๅษีได้ช่วยห้ามทัพระหว่งฝ่ายเมืองผลึกกับเมืองลังกาจนเกิดสันติ เป็นต้น ปรากฏความฤๅษีรับอาสาให้ที่พักพิงและดูแลนางเงือก ดังนี้

...พระโยคีมีฤทธิ์ประสิทธิ์กล้า
เป็นไรมีที่รู่ระพระอภัย
จงหักห้วงบ่วงโยไปเถิดท่าน
อย่ามีทุกข์สุขซึ่งมั่งคลา

ด้วยเมตตาตอบความตามวิสัย
มิให้ใครลามลอนกวนสีกา
เกษมศานต์สมจิตทั้งศิษย์หา
แล้วสวดพาหุงให้ไปจงดี ๆ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 190)

ปรากฏความ ตอนที่ฤๅษีช่วยเลี้ยงดูและช่วยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้
ให้แก่สutasคร ดังนี้

...ได้สิบเดือนเหมือนได้สักสิบขวบ
ออกวิ่งเดินเล่นได้ไกลกฏ
แล้วลงน้ำปล้ำปลาโกลาหล
สอนให้หลานอ่านเขียนจำเรียนไป
รู้ล่องหนทนคงเข้ายังยุทธ์
ได้เห็นแต่แม่มีจจากับอาจารย์

ดูชาวอวบอ้วนท้วนเป็นนวลฉวี
เที่ยวไล่ซิวควายสบายใจ
ดาบสบนปากเปือกเรียกไม่ไหว
แล้วก็ให้วิทยาวิชการ
เหมือนลีนสมุทพ่ายทั้งกล้าหาญ
จนอายุกุมารได้สามปี ฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 371-372)

2.4 พราหมณ์เฒ่าช่วยให้พระอภัยมณีและคณะเล่นเรือออกจากเกาะได้

ตอนที่อุศเรนจะพาพระอภัยมณีและบริวารชาวต่างชาติเดินทางออกจากเกาะ
ซึ่งพระอภัยมณีติดอยู่เป็นเวลา 5 เดือนนั้น เรือไม่สามารถเล่นออกจากเกาะได้ พราหมณ์เฒ่า
ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของอุศเรนจึงบอกวิธีแก้ โดยให้พระอภัยมณีบอกกลาศพนางยักษ์ซึ่งเสียชีวิตจาก
เสียงปี่ของพระอภัยมณีก่อนหน้านี้ เมื่อพระอภัยมณีทำตามคำแนะนำของพราหมณ์เฒ่าก็สามารถ
เล่นเรือออกจากเกาะได้ ความช่วยเหลือจากพราหมณ์เฒ่า ปรากฏในบทกลอน ดังนี้

...อุศเรนเกณฑ์ไพร่ให้ลงลาก
เหตุทั้งนี้ผีเสื้อที่บรรลัย
สองกษัตริย์ตรัสถามความผู้เฒ่า
ตาพราหมณ์ครุรู้ความตามตำรา
ขอพระองค์จงเสด็จขึ้นบนฝั่ง
ให้ใจนางอรุณทรสินอาลัย

จุดกระชากเชือกขาดไม่หวาดไหว
บันดาลให้เรือตึงดังตึงตรา
ไยเรือเราจึงมาติดผืนหนักหนา
จึงทูลว่าผีเสื้อยึดเรือไว้
กลับไปลั้งสารักษ์ที่ตักษัย
ก็จะได้ไปสบายหายลำราญ ฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 272)

2.5 สุตสาครช่วยแก้มนตร์เสน่ห์ให้พระอภัยมณี

ตอนที่พระอภัยมณีต้องมนตร์เสน่ห์จากรูปของนางละเวง และไม่มีใครแก้ไขได้แม้แต่สินสมุทร สุตสาครซึ่งเรียนวิชามาจากฤๅษีแห่งเกาะแก้วพิสดารได้ใช้ไม้เท้าวิเศษช่วยแก้ไขให้พระอภัยมณีหลุดพ้นจากฤทธิ์เสน่ห์ยาแฝดในรูปวาดของนางละเวงได้สำเร็จ ปรากฏเรื่องราวที่สุตสาครรับอาสาเป็นผู้ช่วยปลดปล่อยฤทธิ์เสน่ห์ ดังนี้

...อนุชาว่ากระนั้นอย่าหวาดหวั่น
ด้วยไม้เท้าเจ้าตาให้มาไว้
แต่ผีดิบสิบโกฏียังโคดวิ่ง
แต่คอยฟังรั้งราวอยู่ช้านาน

แม้ปีศาจสิงแท้จะแก้ไข
สำหรับไล่ผีสงประวางควาน
ผีผู้หญิงหรือจะอยู่คู่หม่อมฉัน
ไม่แจ้งการเลยว่าเป็นถึงเช่นนี้ ฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 491)

ในเวลาต่อมา นางสุวรรณมาลี สินสมุทร และสุตสาคร ได้ปรึกษากันให้สินสมุทรลักลอบนำรูปวาดของนางละเวงมาจากพระอภัยมณี จนทำให้สุตสาครประวางควานเสน่ห์ยาแฝดของนางได้สำเร็จ ดังนี้

...พระน้องรักศักดิ์วิชาดี
นางพระยาร่ากระนั้นขยันนัก
เครื่องหยูกยาหาบ้างหรืออย่างไร
จะขอดีที่กระดาศปีศาจอยู่
ถึงยักยักผีสงประวางควาน
นางดีใจให้สินสมุทน้อย
หน่อนรินทรียินดีชิลีลา
เห็นหลบลอบหมอบเมียงเข้าเคียงอาสน์
แล้วคลีกลางปรางค์ปราสาทประหลาดใจ
เสกไม้เท้าดาวบสจจดกระดาศ
แล้วข้าตีผีร้ายก็วายชนม์
สองกษัตริย์ทัศนเห็นปรากฏ
นางพระยาพาพระน้องกับหน่อไท

จะไล่ผีมิให้อยู่ที่ภูวไนย
เชิญลูกรักของแม่ช่วยแก้ไข
พระหน่อไททูลว่าของไม่ต้องการ
ด้วยความรู้ราวกับไฟประลัยผลาญ
ขอประทานแต่กระดาศรูปวาดมา
ให้ไปคอยลักกระดาศดังปรารถนา
แล้วแผ่มาเมียงมองที่ห้องใน
ลักกระดาศเลขาเอามาได้
พระหน่อไทภาวนามหานต์
เสียงรูปวาดหวีดร้องสยองขน
กระดาศปันเป็นประกายวูบหายไป
คงจะปลดเปลื้องวิบัติภัยไหม
เข้าห้องในนั่งดูพระภุชชะ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 492-493)

นอกจากนี้ ในเวลาต่อมา สุตสาครได้ช่วยเหลือพระอภัยมณี ด้วยการร่วมรบในสงคราม เก้าทัพ และสงครามกับทัพเมืองลังกา เป็นต้น ปรากฏความตอนที่สุตสาครร่วมต่อสู้สงครามเก้าทัพ และสุตสาครสังหารเจ้าละเมดผู้ซึ่งทำร้ายลินสมุทจนสลบได้สำเร็จ ดังนี้

...ศรีสุวรรณกับหลานทะยานยุทธ์
เหล็กกระบองต้องภูษันสะบัดไป
สุตสาครกรทรวงไม้เท้าโถม
เหล็กภูษันฟันใครเป็นไฟวาม
พอได้ที่ตีท้าวเจ้าละเมด
เหล็กภูษันนั้นก็เก็บเหน็บเอามา

ฤทธิ์รุกรบกันเสียงหวั่นไหว
พระตกใจใจหนีมันดีตาม
เข้ารุกโรมร้าว้างอยู่กลางสนาม
เหตุด้วยความรู้ฤทธิ์พระสิทธิ์
ถูกพระเกศขาดดินลั่นสังขาร
พอเชษฐาพื้นกายค่อยคลายใจ ฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า, 499)

2.6 สามพราหมณ์ช่วยปกป้องคุ้มครองพระอภัยมณีตลอดการผจญภัย

พราหมณ์สามสหาย คือ โมรา วิเชียร และसानน ซึ่งได้พบกับพระอภัยมณี และศรีสุวรรณตั้งแต่ต้นเรื่อง ได้กลายเป็นผู้ช่วยเหลือพระอภัยมณีและศรีสุวรรณตั้งแต่ภัยหนุมจกระทั่งวิยฆา และยังส่งมอบภาระหน้าที่การเป็นผู้ช่วยเหลือแก่รุ่นลูกต่อไป

ความเป็นมาแต่เดิม คือ พระอภัยมณีและศรีสุวรรณถูกท้าวสุทัศน์ผู้บิดาขับไล่ออกจากบ้านเมืองรัตนา และสองพี่น้องได้พบกับพราหมณ์ทั้งสาม พราหมณ์แต่ละคนมีพลังเหนือธรรมชาติแตกต่างกันไป เช่น การผูกสำเนาด้วยหญ้าฟาง การเรียกลมฝน และการยิงธนูได้ที่ละเจ็ดดอก เมื่อพระอภัยมณีถูกนางยักษ์จับตัวไปไว้ในถ้ำใต้ท้องทะเล พราหมณ์ทั้งสามได้ติดตามไปเป็นพี่เลี้ยงให้กับศรีสุวรรณ ณ เมืองรมจักร และในเวลาต่อมา พราหมณ์ทั้งสามได้กลายเป็นผู้ติดตามและให้ความช่วยเหลือพระอภัยมณีและศรีสุวรรณมาโดยตลอด

ความช่วยเหลือจากสามพราหมณ์ที่มีต่อพระอภัยมณีมักจะเกี่ยวข้องกับ การเป็นผู้ช่วยเหลือในการปกป้องบ้านเมือง และการทำศึกสงครามน้อยใหญ่ในแต่ละคราว และพบว่า การเรียกลมฝนของพราหมณ์सानนเป็นความช่วยเหลือหลักที่ทำให้กองทัพเมืองผลึกของพระอภัยมณีมีชัยเหนือเก้าทัพอาสาของนางละเวงได้สำเร็จ ดังนี้

...ฝ่ายมหาส้านมนตวิเศษจะจัดนัก
จะเรียกฝนปนลมระดมมา
เราแยกยกกว้อออกมาพร้อมพรัก
แม้จะไว้ไม่กำจัดให้พลัดพราย
พระฟังความพราหมณ์คิดด้วยวิทย์เวท
จึงตรัสตอบขอบจิตว่าคิดควร
เราจะขับทัพใหญ่ออกไปไล่
แล้วสั่งฝ่ายนายหมวดเร่งตรวจพล
ทั้งโยธาทหารเวกเมืองมัจฉกร
บ้างถือปืนยืนสะพรั่งทั้งไล่แพน

ได้ฟังตรัสกราบคำนับรับอาสา
ให้พวกข้าศึกหนวทั้งปาวนาย
เข้าโหมหักเหินจะได้ตั้งใจหมาย
จะมากมายมาสมทบเผ่ารบกวอน
อาศัยเหตุฝนลมระดมหวน
กระนั้นส่วนตัวท่านจงอ่านมนต์
เหินเพลิงพล้ำพลอยระดมด้วยลมฝน
จะปลอมปล้นค่ายแขกให้แตกแตน
เสียงศึกคักคังคับอยู่นับแสน
ด้วยคิดแค้นแขกฝรั่งทั้งแผ่นดิน ฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 502-503)

ในที่สุด ทัพเมืองมัจฉกรจึงสามารถพิชิตเก้าทัพอาสาได้สำเร็จ ดังนี้

...พระอภัยได้ชนะเพราะพระเวท
ฝรั่งแขกแตกตายเสียหลายพัน
ให้เลิกทัพกลับหลังเข้าวังหลวง
เสนาในใหญ่น้อยพลอยสบาย

แสนวิเศษส้านคนขยัน
ที่เหลือนั้นจับได้ทั้งไพร่นาย
ค่อยสร้างทรวงเสร็จศึกเหมือนนิกหมาย
ทั้งหญิงชายชาวบูรินทรก็ยินดี ฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 502-504)

ต่อมาสามพราหมณ์ได้ฝึกฝนให้พราหมณ์หนุ่มผู้เป็นลูกของพวกตนมีวิชา
ความรู้เชี่ยวชาญเวทมนตร์ ประกอบด้วย พราหมณ์อุชั่น พราหมณ์มะหุด และพราหมณ์มังกร
ซึ่งพราหมณ์ผู้บิดาได้มอบหมายให้บรรดาลูก ๆ เป็นผู้ช่วยเหลือพระอภัยมณี และศรีสุวรรณปกป้อง
บ้านเมืองต่อไป ดังนี้

...ฝ่ายบุตรชายสามพราหมณ์เป็นชายฉลาด ล้วนทรงศาสตร์ไสยเวทวิเศษขยัน
ที่ลูกยาส้านอุบลนั้น
คนหนึ่งนามพราหมณ์มะหุดบุตรวิเชียร
บุตรเจ้าไมราพราหมณ์นามมังกร

ชื่ออุชั่นความคิดเหมือนนิก
พอให้เรียนรบสู้ญศร
เหมือนนิกชำนาญในการกล

เมื่อศรีสุวรรณจะไปในันมิได้ลัง
ต่างเกณฑ์ไพร่ให้เจ้าพราหมณ์บุตรสามตน

พี่เลี้ยงทั้งสามประเทศเกรงเหตุผล
คุมพวกพลคนละพันป้องกันเมือง ฯ
(สุนทรภู่, 2517, หน้า 1131)

พราหมณ์รุ่นลูกทั้งสามคนได้ทำหน้าที่เป็นนายทัพซ้ายและขวาในการติดตาม
สองกษัตริย์ไปกรุงลังกาเพื่อปราบปรามกองทัพของมังคลา ดังนี้

...ศรีสุวรรณกันแสงขึ้นแจ้งจิต
จะติดตามข้ามไปปราบไพร่
เสนาน้อมพร้อมพร้องพี่เลี้ยง
จัดสุดมภิกรมน่ายำซ้ำการ
ให้บุตรพราหมณ์สามนายเป็นซ้ายขวา
ทัพหลวงเข้าบรรจบสมทบกัน

ให้แค้นคิดขุนช่องมัวหมองศรี
ออกนั้งที่พระโรงรัตนัชชาล
ให้อยู่เวียงวังนิเวศน์ประเทศสถาน
เกณฑ์ทหารห้าหมื่นพันฉกรรจ์
เจ้ากฤษณานำพลพลชั้นร
จัดกำปั่นร้อยลำประจำพล ฯ

(สุนทรภู่, 2517, หน้า 1188)

สรุปได้ว่า พระอภัยมณีได้รับความช่วยเหลือจากผู้มีพลังเหนือธรรมชาติใน
ลักษณะการมอบของวิเศษเพียงครั้งเดียวคือ ได้รับปี่วิเศษจากพินทพราหมณ์รามราช และได้รับ
ความช่วยเหลือในลักษณะการทำให้รอดพ้นจากอุปสรรคจากครอบครัวเจือก ลินสมุท สุดสาคร
ฤๅษีแห่งเกาะแก้วพิสดาร พราหมณ์เฒ่าครูของอุศเรน และสามพราหมณ์

ทั้งนี้ จากการศึกษาอาร์คไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติในการ
ผจญภัยของสองวีรบุรุษคือ โอติสซุสและพระอภัยมณี พบว่าโอติสซุสซึ่งได้รับความช่วยเหลือจาก
เทวีอะธีนามากที่สุด กล่าวคือ เทพเทวีอะธีนาทรงให้ความปกป้องคุ้มครองโอติสซุสตลอดการผจญภัย
นั้น เปรียบได้กับสิ่งที่โจเซฟ แคมป์เบลล์เรียกว่า “มารดาอุปถัมภ์” เป็นความช่วยเหลือจากพลัง
เหนือธรรมชาติที่เป็นเพศหญิงซึ่งมักมีบทบาทสำคัญในเทพปกรณัมเกี่ยวกับการผจญภัยของ
วีรบุรุษทั่วทุกมุมโลก ธรรมชาติของอาร์คไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่ปรากฏ
ในรูปลักษณะของเพศหญิง มักให้การสนับสนุนและคำจูงการกิจใหญ่หรือภารกิจสำคัญของ
การผจญภัย

สำหรับอาร์คีไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติในการผจญภัยของ พระอภัยมณี ไม่ปรากฏในลักษณะของเทพเจ้า แต่เป็นผู้มีพลังเหนือธรรมชาติที่แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ผู้มีพลังเหนือธรรมชาติโดยกำเนิด และผู้มีพลังเหนือธรรมชาติจากการปฏิบัติทาง ศาสนา ในส่วนของผู้มีพลังเหนือธรรมชาติจากการปฏิบัติทางศาสนาซึ่งมีด้วยกัน 6 คน นั้น 5 คน คือ พราหมณ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูค่อนข้างมาก

ในส่วนของความช่วยเหลือจากพลังเหนือธรรมชาติที่เป็นเพศหญิงนั้น ในการ ผจญภัยของพระอภัยมณีปรากฏเพียงเงือกมารดาผู้ชราและเงือกสาว ซึ่งไม่อาจกล่าวได้ว่ามี บทบาทสำคัญเทียบได้กับเทวีอเรน แต่หากกล่าวถึงหญิงผู้มีบทบาทและมีส่วนช่วยเหลือ พระอภัยมณีอย่างมากก็ต้องกล่าวถึงนางสุวรรณมาลี นางเป็นมนุษย์ธรรมดาที่มีสติปัญญา ความกล้าหาญและมีส่วนช่วยเหลือพระอภัยมณีครั้งแล้วครั้งเล่า เพียงแต่นางสุวรรณมาลีไม่ได้เป็น ผู้มีพลังเหนือธรรมชาติจึงไม่นำมากล่าวถึงในส่วนของอาร์คีไทป์ความช่วยเหลือจากพลังเหนือ ธรรมชาติ

การผจญภัยของโอดิสซุสและของพระอภัยมณีปรากฏสาระสำคัญของ อาร์คีไทป์วีรบุรุษที่เหมือนกัน นั่นคือแนวคิดที่ว่าด้วย “ปัญญาและพลังที่จะรับใช้ผู้อื่น” ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการเป็นวีรบุรุษที่แท้จริง เนื่องจากวีรบุรุษทั้งสองต่างเรียนรู้และเติบโต จากการผจญภัย ทำให้กลายเป็นผู้ที่ไม่คิดคำนึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว และนำความดีงามสูงสุดที่ ได้การผจญภัยมาแบ่งปันให้กับผู้อื่น อย่างไรก็ดี ในความคล้ายคลึงของการผจญภัยของโอดิสซุส และพระอภัยมณีก็ปรากฏความแตกต่างบางประการซึ่งอาจเป็นผลมาจากความแตกต่างทาง ความคิดของคนในโลกตะวันตกและโลกตะวันออก ดังจะกล่าวถึงในบทต่อไป